ACTA LINGUISTICA LITHUANICA

XLIV (2001), 3–39

Lietuvių kalbos adverbalinis genityvas istorinės sintaksės požiūriu*

VYTAUTAS AMBRAZAS

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius

In the early stages of the development of the IE languages, the adverbal use of the partitive and the ablatival genitive was determined by the semantic relation which the noun phrase bore to the verb. In the history of Lithuanian, we observe two distinct tendencies in the evolution of the adverbal genitive. On the one hand, with many types of verbs the genitive was replaced with the accusative; on the other hand, the use of the genitive could also develop into a kind of verbal government, a syntactic rule being substituted for the original semantic motivation. A trace of the original semantic motivation underlying the adverbal genitive is still preserved in the form of the temporal genitive. The substitution of a syntactic rule for a semantic motivation is also observed in the case of the genitive of negation, which was originally a variety of the partitive genitive but became dissociated from it.

0. ĮVADINĖS PASTABOS

0.1. Labai įvairioje indoeuropiečių kalbų genityvo vartosenoje skiriami pagal sintaksinius ryšius du svarbiausi tipai: adverbalinis genityvas, siejamas su veiksmažodžiais, ir adnominalinis genityvas, siejamas su vardažodžiais. Tų tipų diachroniniai santykiai iki šiol aiškinami skirtingai: vieni tyrinėtojai pirminėmis laiko adverbalines (Delbrück 1893: 308; Brugmann 1911: 566–567; Fraenkel 1928: 42; Hofmann, Szantyr 1972: 50–51), kiti – adnominalines konstrukcijas (Behaghel 1923: 484; Hirt 1934: 98; Kuryłowicz 1964: 186). Tačiau neabejojama, jog abu tipai yra paveldėti bent jau iš vėlyvojo indoeuropiečių kalbų bendrijos laikotarpio (plg. Brugmann 1911: 571; Krahe 1972: 69; Haudry 1977: 376; Vaillant 1977: 80). Šiame darbe bus aptariamos tik adverbalinės lietuvių kalbos genityvo konstrukcijos. Išsiaiškinus jų senesnę būklę ir raidos kryptį, galima tikėtis geriau suprasti ir jų diachroninį ryšį su adnominalinėmis konstrukcijomis.

0.2. Su veiksmažodžiais siejamų linksnių vartosena indoeuropiečių kalbose yra smarkiai kitusi. Dabartinėse kalbose, bent iš dalies išlaikiusiose morfologinius linksnių skirtumus, vieno ar kito objektinio linksnio parinkimą lemia paties veiksmažodžio sintaksinis junglumas: dėl savo valentinių ypatybių veiksmažodis dažniausiai reika-

* Kadangi lietuvių kalbos duomenys straipsnyje aptariami atsižvelgiant į bendrą indoeuropiečių kalbų kontekstą, linksniai ir kiti gramatiniai vienetai vadinami lyginamojoje gramatikoje įprastais terminais (pvz.: nominatyvas, genityvas, abliatyvas, infinityvas ir pan.).

lauja vieno ar kelių linksnių (daugeliu atvejų su prielinksniais), kurie įvairiose kalbose gali būti tie patys arba skirtingi, plg. lie. *valdyti šalį*, rus. *upravljat' stranoj*, vok. *über das Land herrschen* ir pan.

Senaisiais indoeuropiečių kalbų raidos laikais veiksmažodžių santykiai su linksniais, matyt, buvo kitokie. Jau Antoine'as Meillet yra pastebėjęs, kad indoeuropiečių sakinyje žodžiai buvo daug savarankiškesni (autonomiški) ir tarp savęs siejami atsižvelgiant į kiekvieno jų savitą reikšmę. Su tuo pačiu veiksmažodžiu galėjo eiti įvairūs linksniai, destis kokį prasmės atspalvį norėta jais nusakyti; jie buvo parenkami pagal paties linksnio reikšmę, o ne pagal veiksmažodžio „valdymą"[1]. Pavyzdžiui, sen. graikų kalboje veiksmažodis κλύω 'girdėti' galėjo eiti vienas, be jokio linksnio, galėjo būti siejamas su akuzatyvu, reiškiančiu girdimą dalyką (ἔκλυον αὐδήν Hom. 'išgirdau balsą'), su genityvu, reiškiančiu garso šaltinį (ἔκλυον αὐτοῦ 'išgirdau iš jo'), su datyvu, reiškiančiu paskirtį (εὐχομένῳ μοι ἔκλυον 'prašantį manęs <paž. prašančiam man> išgirdau'); pasak Meillet, akuzatyvas ar genityvas čia santykiavo su veiksmažodžiu panašiai kaip instrumentą ar vietą žymintys linksniai (οὔασι κλύω 'ausimis girdžiu', οἴκοι κλύω 'namie girdžiu'); plg. dar Meillet 1934: 359; Meillet, Vendryes 1952: 576–577; Humbert 1954: 272; Schwyzer, Debrunner 1975: 106. Taigi vad. „gramatiniai" linksniai indoeuropiečių kalbų senovėje dar nebuvo taip ryškiai atsiskyrę nuo „konkrečiųjų" (Kuryłowicziaus 1949 teikiama prasme) kaip vėlesniais laikais. Semantinį linksnių ryšio su veiksmažodžiu pobūdį patvirtino Vedų, Homero epų ir kitų seniausiai paliudytų indoeuropiečių kalbų tyrinėjimai (Haudry 1977: 155 tt., 178 etc.; Renou 1965: 231–32; 1952: 355–356; Chantraine 1953: 12–15, 232, 319–321; Desnickaja 1984: 100 tt., 118, 150; Neumann 1960; plg. dar Kurzová 1993: 42–44).

Nors tokia linksnių vartosenos būklė nė vienoje indoeuropiečių kalboje nėra visai išsilaikiusi[2], bet ją rekonstruoti leidžia senaisiais tų kalbų laikais paliudyti pėdsakai. Žinoma, linksnių semantinis savarankiškumas niekada negalėjo būti absoliutus. Veiksmažodis, kaip pagrindinė predikato raiškos priemonė, jau savo reikšme reikalauja vieno ar kelių tam tikro pobūdžio argumentų (aktantų), reiškiamų linksniais. Taigi veiksmažodžiai ir su jais siejami linksniai pagal reikšmę turėjo būti tarp savęs derinami[3]. Pavyzdžiui, tokie indoeuropiečių veiksmažodžiai kaip **dō-* 'duoti' savo reikšme suponavo aktantus, reiškiančius veiksmo atlikėją (agentą), objektą (patientą) ir beneficientą, tačiau tų aktantų gramatinė raiška nebuvo griežtai apibrėžta. Patientas įvairiose kalbose gali būti nusakytas ir akuzatyvu, ir genityvu pri-

1 Plg.: „Une phrase indo-européenne se compose d'un nombre variable d'éléments impénétrables, autonomes, significatifs par eux-mêmes, qu'on appelle mots [...] (355) Le cas auquel sont mis les compléments ne dépend pas du verbe, mais seulement du sens à exprimer (358) [...]. Il n'y avait pas en indo-européen de „rection" d'un mot par un autre, comme il y en a en latin par exemple; l'autonomie du mot est le principe qui commande la structure de la phrase indo-européenne" (Meillet 1934: 355–359).

2 Netgi Homero graikų kalboje gramatizuotas objekto akuzatyvas daugeliu atvejų jau aiškiai skiriamas nuo „konkretaus" krypties bei tikslo akuzatyvo (plg. De Boel 1988: 44–65).

3 Plg.: „The characterization of predicate types ('verb types') is made in terms of (85) the „frame" of case-roles that obligatory participate in events (states coded by these predicates) and conversely, the characterization of the various semantic case-roles must be made in terms of the predicate-types with which they form propositions" (Givón 1984: 85–86).

klausomai nuo to, kokį prasmės atspalvį norima išryškinti, plg. lie. *daviau jam grūdus / grūdų*; rus. dial. *dal emu chleb / chleba*, plg. ved. *pā sómam* 'gerti somą' ir *pā sómasya* 'gerti somos' (Haudry 1977: 377). Antra vertus, su **dō* reikšmės veiksmažodžiu nei percipiento, nei kontentyvo ar rezultato reikšmių aktantai apskritai negalimi.

Indoeuropiečių kalbų raidoje pastebėtas linksnių sintaksinių ryšių su veiksmažodžiais stiprėjimas, ilgainiui virtęs linksnių ar prielinksninių konstrukcijų valdymu (plg. Kuryłowicz 1964a: 18, 29; 1977: 141–156, 178; Desnickaja 1984: 132 tt.). Linksniai, iš pradžių vieni, paskui – su prielinksniais, „prisitvirtino" prie tam tikrų veiksmažodžių ir jų parinkimas pasidarė priklausomas nuo veiksmažodžio sintaksinio valentingumo. Kokiu būdu vyko tas procesas, yra vienas iš svarbiausių klausimų, į kurį kol kas dar nėra aiškiai atsakyta.

0.3. Kadangi lietuvių kalba yra geriausiai iš visų indoeuropiečių kalbų iki šiol išlaikiusi tiek linksnių formas, tiek ir senovines jų vartosenos ypatybes, jos duomenys tuo klausimu yra neabejotinai reikšmingi. Ypač pravartu atkreipti dėmesį į veiksmažodžių konstrukcijas su genityvu. Stebint adverbalinio genityvo vartoseną lietuvių kalbos tarmėse bei senuosiuose raštuose ir lyginant su latvių kalba bei kitomis giminiškomis kalbomis, toliau nuėjusiomis sintaksinės raidos keliu, galima įžvelgti senuosius, semantika grindžiamus, linksnio ryšius su veiksmažodžiais ir tų ryšių gramatizacijos reiškinius. Šiuo požiūriu lietuvių kalbos linksnių sintaksė nebuvo tyrinėta, tačiau ligšioliniuose darbuose yra sukaupta daug vertingų duomenų iš dabartinės kalbos (ypač Jablonskis 1957: 554–672; Senn 1966: 383–440; Ulvydas, red. 1965: 182–210; 1976: 20–78, 458–467, 485–520; Balkevičius 1963; Šukys 1998; Paulauskienė 1989: 75–147) bei senųjų raštų (Fraenkel 1928; Palionis 1967: 151–170; Schmalstieg 1987: 122–272), gretinamų su giminiškomis kalbomis; jais toliau bandoma pasinaudoti.

0.4. Lietuvių kalbos adverbalinio genityvo vartosenoje galima išskirti dvi pagrindines reikšmes. Pirmoji – partityvinė reikšmė laikoma nuo senovės būdinga indoeuropiečių genityvui. Partityvinės reikšmės konstrukcijoms yra artimas neiginio genityvas, lietuvių kalboje itin ryškiai gramatizuotas. Antroji reikšmė – abliatyvinė. Tą reikšmę turėjusios formos kitados reiškė atskirtį arba išeitį (resp. išeities tašką). Kai kuriose indoeuropiečių kalbose (indoiranėnų, iš dalies italikų) tos formos buvo įtrauktos į linksniavimo sistemą kaip atskiras linksnis – abliatyvas; kitose jos prisišliejo prie genityvo (baltų, graikų) ar datyvo (keltų, germanų). Abliatyvinės reikšmės formos paliko pėdsakų rytinių baltų ir slavų (*i̯*)*o* kamieno linksniavime: tokiais pėdsakais laikomas vienaskaitos genityvas su galūne **-ā* (lie. *vilko*, la. *vilka*, s.b.sl. *vlъka*)[4]. Joms prisišliejus prie genityvo formų paradigmos, abliatyvinė (atskirties) reikšmė pasidarė viena iš genityvo reikšmių. Senosios genityvo reikšmės ir įvairūs jų variantai dabar kai kur yra susikryžiavę ir ne visada aiškiai išskiriami.

[4] Šios formos interpretuojamos dvejopai. Vieni tyrinėtojai, atstovaujantys tradiciniam požiūriui, čia įžiūri nutrupėjusį formantą **-d* ar **-t* (plg. s. lot. GNAIV-OD, s.ind. *aśv-āt*, žr. Stang 1966: 70, 181 su lit.), kiti randa tik pailgėjusį kamieno balsį (Kazlauskas 1968: 174; Mažiulis 1970: 99–106), plg. dar 3.1.

1. PARTITYVINĖ REIKŠMĖ

1.0. Tradiciniu partityvinės reikšmės terminu vadinama genityvo vartosena nusakyti daikto ar daiktų visumos daliai arba aiškiai neapibrėžtam daiktų (asmenų) kiekiui. Tokią reikšmę genityvas yra turėjęs daugelyje indoeuropiečių kalbų senaisiais jų raidos periodais (pvz., gotų, sen. indų, graikų kalbų paminkluose), tačiau ilgainiui ji išblanko ir genityvo ar akuzatyvo vartojimas pasidarė priklausomas nuo veiksmažodžio sintaksinio valdymo. Partityvinė genityvo reikšmė dar gana aiškiai skiriama senuosiuose slavų kalbų raštuose, bet vėliau ją smarkiai neutralizuoja įsigalėjęs polinkis nusakyti genityvu visus gyvas būtybes žyminčius papildinius. Jau tik likučiai partityvinio genityvo konstrukcijų paliudyti lotynų kalboje (plg. Hofmann, Szantyr 1972: 52).

Lietuvių kalboje partityvinė genityvo reikšmė yra išlikusi iki šių dienų. Gana artima lietuvių kalbai yra šio linksnio vartosena latvių tradicinėje tautosakoje (ypač užrašytoje XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje); nors dabartinėje latvių kalboje partityvinio genityvo priešprieša akuzatyvui ir nominatyvui daugeliu atvejų yra išdilusi, bet latvių kalbos duomenys padeda aiškiau įžvelgti sintaksinės raidos kryptį bei perspektyvą. Tokiomis aplinkybėmis net dabartinių lietuvių kalbos tarmių duomenys yra svarbūs senovinės genityvo vartosenos liudijimai.

Jonas Jablonskis (1957: 577) partityvinę reikšmę vadino nežymybės arba dalies reikšme ir ją apibrėžė taip: „Vardininko arba galininko vietoje, jei tais linksniais nenorim pažymėti, daug ar maža, visas daiktas ar tiktai jo dalis turima sakytojo galvoje, dažniausiai jei daikto arba daiktų būrio dalis sakytojo tėr galvojama, ne visas daiktas, ne visas daiktų būrys, tad vartojame savo kalboje, tai savo minties daliai išreikšti, nežymybės, arba dalies, kilm–ką". Dabar lietuvių kalbotyroje įprastiniu tapo neapibrėžto kiekio reikšmės terminas. Juo gal geriausiai apimama tokios genityvo vartosenos įvairovė; be to, aiškiai nusakomas skirtumas nuo apibrėžto kiekio genityvo, kurį Jablonskis (1957: 576) vadino kiekio (kiekybės) kilmininku.

Partityvinę reikšmę bandyta apibrėžti bendriau. Pavyzdžiui, Brugmannas ją vadino srities (*Bereich*) reikšme, rodančia, jog pasakymas galioja ne visai vardažodžio sąvokos apimčiai bei turiniui ar tiesiog vardažodžio sąvokai, o tik jos tam tikrai sričiai, tam, kas jai priklauso ar pan.[5] Ši samprata buvo perimta ir kitų tyrinėtojų, ji buvo taikoma didelei adverbalinio ir adnominalinio genityvo vartosenos atvejų įvairovei (plg. Sommer 1925: 10; Krahe 1972: 70 tt., 81–83). Tačiau iš tokios bendros ir abstrakčios reikšmės istoriškai išvesti konkretesnę reikšmę vargu ar įmanoma. Labiau tikėtina, kad senesnė yra konkreti reikšmė, kuria ir pagrįstas partityvo terminas.

Partityvinės reikšmės pagrindu genityvas, eidamas su vad. objektiniais veiksmažodžiais, sudaro opoziciją akuzatyvui (*rado akmenis : rado akmenų; girdėjo gandus : girdėjo gandų*), kartais ir instrumentaliui (*pripildė duobę pinigais / pinigų*), o eidamas su būsenos ir jos kaitos veiksmažodžiais – nominatyvui (*buvo akmenys : buvo akmenų;*

[5] „Als ein Grundzug des adverbalen Genitivs lässt sich abstrahieren, dass die Aussage nicht von dem vollen Umfang und Inhalt des Nominalbegriffs oder dem Nominalbegriff schlechthin gilt, sondern nur von seinem Bereich, von dem, was zu ihm gehört, u. dgl. So entsteht oft die Vorstellung des Partitiven" (Brugmann 1911: 567).

sklido gandai : sklido gandų). Pirmuoju atveju partityvinis genityvas vadinamas objektiniu, antruoju – subjektiniu.

1.1. Objektinė vartosena

1.1.1. Lietuvių kalboje, kaip ir kitose giminiškose kalbose, partityvinis genityvas dažniausiai priklauso nuo objektinių veiksmažodžių. Jis turi vienaskaitos ir daugiskaitos formas. Vienaskaitos formos žymi medžiagą, masę, kurios tam tikrą kiekį liečia veiksmas (*valgė duonos, pirko cukraus, rado aukso, davė miltų...*), arba abstraktesnius dalykus, mąstomus ne visa apimtimi (*turėjo progos / drąsos, patyrė skausmo, teikė laimės...*). Daugiskaitos formos žymi skaičiuojamus konkrečius daiktus (*gavo pinigų, pirko bulvių, rado aviečių, davė žaislų...*) arba abstrakčias sąvokas (*gavo patarimų, rado malonumų, davė nurodymų...*). Veiksmažodžiai, su kuriais siejamas partityvinis genityvas, dažniausiai žymi:

(a) turėjimą, gavimą bei davimą ar praradimą (*turė́ti, gáuti, ràsti, im̃ti, griẽbti, dúoti, pir̃kti, teĩkti...*):

Turiu aš dar tos drobės DG; *Jei turėsi pinigų, tai turėsi ir draugų* MRC; *Avelė bliauna, kol šieno gauna* VL; *Duonikės gavau* SRD; *Užlipk ant gryčios – gal rasi kokių lašinių* KP; *Mokslas ima pinigų* GS; *Duok tai žemei mėšlo* ĖR; *Pirkai žuvų, pirk ir pipirų* PPR 226; *Imk keptienės, imk sūrio, sviesto* KZR;

(b) suvokimą, patyrimą, žinojimą, informacijos gavimą bei perteikimą (*matýti, girdė́ti, klausýti, žinóti, mokė́ti, mókyti, skaitýti, sakýti...*):

Tu mieste buvai, gal kokių girdų girdėjai? LŠ; *Ana tai žinojo pasakų* KB; *Darbo moka, ir ko daugiau?* LNKV; *Skaitė ten kokčių dalykų* ŠRAG IT 281; *Sakė man apie tave blogų naujienų* DKŠ;

(c) valgymą, gėrimą, ragavimą ir pan. (*válgyti, ė́sti, gérti, ragáuti, skanáuti...*):

Jei tu pieno valgysi, per Velyką po pečium uždarysiu KB; *Ėsk, žirgeli, avižėlių* VL; *Bet kiti tyloms susisėdę geria tabako* DONPP 60; *Ragauna misos, žiūri, ar bus geras alus* OB; *Prašom skanaut mūsų sviesto* UŽP;

(d) įvairius kitus veiksmus, kurie gali veikti tam tikrą daiktų ar asmenų kiekį (*nèšti, vèžti, ber̃ti, sė́ti, vìrti, kèpti, dė́ti, darýti...*):

Aug ievelė, žaliuoja, žyd baltai, neš juodų uogų N 34; *Šitan galan gryčios tai vežė žemių ir žvyro* SLM; *Berk smėlio ton duobėn* DRSK; *Sėdavo ir kanapių bučiam pasdirbt* DGČ; *Viriau mėsos pietum* KP; *Sutarkuok bulves, blynų kepsim* VLK; *Dėkis sviesto, nevalgyk sausos duonos* KP (daugiau pavyzdžių žr. Jablonskis 1957: 578–579; Fraenkel 1928: 42–47; Bulygina 1959: 96–107; Senn 1966: 393; Ulvydas, red. 1976: 24–26, 461; Grenda 1979: 33–38; Švambarytė 1996: 39–47; Šukys 1998: 102–107).

1.1.2. Partityvinis genityvas su atitinkamų reikšmių veiksmažodžiais plačiai paliudytas ir senuosiuose raštuose; verstiniuose tekstuose jis daugeliu atvejų vartojamas nepriklausomai nuo originalų:

(a) *ghis ... ischszabaia Welbludus, ir dawe iemus Schaudų.* (nubr. *-s*) *ir pascharo* BrB I MOZ 24,32 (*vñ gab jnen stro vnd futter* LB); *dowanoio iam Aukso, Kadilo ir Myrro* (tais. iš *Auksą, Kadilą ir Myrrą*) BrB MT 2,11 (*schenckten im Gold, Weyrauch und Myrrhen* LB); *Diews prikel debessis dangaus/ Teikdams Zemei Litaus* MŽ 241_{11} (*Qui operit coelum nubibus, et parat terrae pluviam* MCH 303);

(b) *Prisakimų szinai* BrB LK 18,20 (*Mandata nosti* VULG; *Du weissest die Gebot wol* LB); *weisdek mana ranku* BrP_{II} 43_{7-8}; *szmones szwalga to isch tolo* JOB 36,25 (*Die leute schawens von ferne* LB); *kurę bilą esch nepermaniau, tos klausiausi* BrB JOB 29,16 (*welche sache ich nicht wuste/ die erforschet ich* LB)[6];

(c) *ateik schę, ir walgik tos důnos* BrB RUT 2,14 (*mache dich hie herzu/ vnd iss des brods* LB); *o kiti apiůkdami iůs, biloio Apsigiere saldaus Wino* BrB APD 2,13 (*Sie sind vol sůsses weins* LB; *musto pleni sunt isti* VULG); *kits plescha/ ir surb krauio artimoio sawa* BrP_{II} 472_{6};

(d) *Neschkit schę Szuwų* BrB JN 21,10 (*Bringet her von den Fischen* LB); *Ir padare wissokiu Stotku* II MOZ 38,3 (*Vnd macht allerley gerete* LB); *Eikite, ir nupirkite mumus Iawų* I MOZ 42,2 (*ziehet hinab/vnd keuffet vns getreide* LB); *saugoket* (iš *-kiet*) *mano Prisakimų* BrB JON 14,15 (*haltet meine gebot* LB).

1.1.3. Latvių tautosakoje partityvinis genityvas dar aiškiai paliudytas su (a) ir (b) grupių veiksmažodžiais, plg.: *duod... man màizîtes* (var.: *màizîti*) 'duok man duonelės'; *kur jimśim naudys* 'kur imsim pinigų'; *tę̃va klausîsiet* 'tėvo (balso) klausysit'; *laî es tevis* (var.: *tevi*) *lūkuojuos* 'kad aš tavęs žiūrėčiau' (Endzelīns 1951: § 394.3, 6). Tačiau su (c) ir (d) grupių veiksmažodžiais genityvas jau dažniausiai siejamas tik tada, kai jie turi pilnio reikšmės priešdėlius (pvz.: *màizes pię̃duši* 'duonos prisivalgę', *alus pìedzę̃ruši* 'alaus prisigėrę', *pìebęram... rudzu* 'priberiam rugių' (Endzelīns ib., plg. Bergmane e.a., red. 1959: 394). Kai genityvas vartojamas kaip vyraujančio akuzatyvo variantas, semantinė šių linksnių priešprieša latvių kalboje išblėsusi (Gāters 1993: 101).

1.1.4. Lietuvių kalbos partityvinis genityvas, eidamas su visų čia suminėtų grupių veiksmažodžiais, priešinamas akuzatyvui kaip žymėtas opozicijos narys, kurio skiriamasis požymis yra neapibrėžto kiekio reikšmė, pvz.: *ėmė mėsą / mėsos, matė paukščius/paukščių, gėrė pieną / pieno, bėrė grūdus / grūdų*, plg. *Dievas davė giedrą, Dievas duos ir lietaus* DAUK. Genityvo formą čia lemia ne veiksmažodžio junglumas, bet pačiam linksniui būdinga partityvinė reikšmė. Kartu pastebimas ir veiksmažodžio bei linksnio formų semantinis derinimas. Anaiptol ne su visais tranzityviniais veiksmažodžiais akuzatyvo ir genityvo priešprieša yra galima. Pastebėta, kad partityvinį genityvą dažniau linkstama sieti su veiksmažodžiais, žyminčiais vienkartinį, rečiau – kartotinį veiksmą (Švambarytė 1996: 47). Antra vertus, su partityviniu genityvu nesiejami veiksmažodžiai, reiškiantys veiksmus, kurių objektai negali būti skaidomi (*mylėti, gerbti,*

[6] Plg. Danieliaus Kleino pastabą apie dvejopą veiksmažodžio *klausýti* vartojimą fizinės percepcijos reikšme: su akuzatyvu (*Klausyti žodi Diewo*) ir su genityvu (*Klausyti žodžio Diewo*) KlG 152. Plačiau apie *klausýti* su akuzatyvu ir genityvu žr. Fraenkel 1928: 72–73.

mégti) ar veikiami tik tam tikra apimtimi (*svéikinti, jùdinti, láidoti...*). Tačiau ir tada, kai veiksmažodžio reikšmė leidžia jį sieti su skaidomo objekto dalimi ar tam tikru objektų kiekiu, dažnai vartojamas tik akuzatyvas. Pavyzdžiui, partityvinis genityvas nevartojamas (ar nebevartojamas) su nepriešdėliniais veiksmažodžiais *ardýti, baidýti, blìzginti, dažýti, dìrbti, draskýti, dùlkinti, ganýti, gáudyti, gerbti, grébti, griáuti, kapóti, kàsti, kiršti, maišýti, mégti, mylėti, ráuti, rašýti, skústi, statýti, teisti* ir daugeliu kitų.

1.1.5. Yra duomenų, leidžiančių manyti, jog dėl akuzatyvo apibendrinimo semantiniam objektui (patientui, kontentyvui) reikšti partityvinio genityvo vartosena dabartinėje kalboje yra gerokai susiaurėjusi. Senuosiuose raštuose partityvinis genityvas kartais randamas ir tais atvejais, kur bendrinė kalba jau yra apibendrinusi akuzatyvą.

Greta akuzatyvo partityvinis genityvas senojoje lietuvių kalboje vartotas su vad. verba memoriae: *atmiñti, minéti, užmiršti* ir pan.:

Ponas atsimines est/ musu MŽ 464_{8-9} (*Der HERR dencket an uns*; *Dominus memor fuit nostri* MCH 526); *Tada atminė Petras szodzių Iesaus* (tais. iš *Chr<ist>aus*) BrB Mt 26,75 (*Da dachte Petrus an die wort Ihesu* LB); *atmink tawo surinkimo* RPs 74,2 (*gedenck an deine Gemeine* LB); *O atmink manęs* BrB I MOZ 40,14 (*Aber gedencke meiner* LB); *Augiwe pikta/ ir waiko sawa uszmirscht* BrP_{II} 481_{21}; *aźumirszk źmoniu tawo, ir namu tewo tawo* (*a zapomni narodu twego, y domu oyca twego*) SP_{II} 3_{22-23} (plg. su dalykų visumą reiškiančiu akuzatyvu: *ne gali wissa kosani atminti* BrP_{II} 357_{24}; *grekus musu wysus vszmirsk* MŽ 54_{14})[7].

Tokia genityvo vartosena gerai išlaikyta Donelaičio raštuose. Su veiksmažodžiais *at(si)miñti, (pa)minéti* 'prisiminti', *pamiršti* juose vartojamas tik genityvas, pvz.:

atmena Dievo DONŽR 401; *atsimýk savo galo!* RG 25; *česnies bei lapės tankiai minėjo* LG 35; *mūsų bėdų paminėjai* VD 236; *jo kasdien paminėtų* VD 169; *darbo savo pamiršta* VD 584.

Tačiau su *užmiršti* siejamas ne tik genityvas, bet ir akuzatyvas, plg.:

dangaus užmiršęs imasi šaukštą RG 302; *kaimyną gerą užmiršti* LG 10.

Genityvo vartosenos su šiais veiksmažodžiais liekanų pasitaiko ir tarmėse, ypač tradicinėje tautosakoje, plg.:

Verkė sesytė, atsimindama brolyčio KLVD 340; *Užmiršo kirvio ledui prakirsti* SVN; *Ažmiršo savo mergelės* AD.

Genityvą čia baigia išstumti akuzatyvas, ir semantinė šių linksnių priešprieša yra išdilusi. Tačiau partityvinę reikšmę iki šiol yra kai kur išlaikęs skaičiuojamus daiktus

[7] Genityvo ir akuzatyvo vartojimą su veiksmažodžiais *atmiñti, užmiršti* minėjo jau Danielius Kleinas: *atmenu žodžiû* ir *žodžius, užmiršk namû* ir *namus* KlG 152. Daugiau pavyzdžių žr. Fraenkel 1928: 78; Palionis 1967: 154. Apie partityvinį genityvą su atitinkamos reikšmės veiksmažodžiais giminiškų kalbų (slavų, germanų, lotynų, graikų, s. indų) senuosiuose paminkluose žr. Brugmann 1911: 590–591; Hofmann, Szantyr 1972: 81, su lit.; Schwyzer, Debrunner 1975: 108.

žyminčių daiktavardžių daugiskaitos genityvas su priešdėliniais veiksmažodžiais *atsimiñti, prisimiñti*, pvz.:

Teta atsiminė visokių nuotykių VLKV (plg. *Atsiminiau visus mūsų nuotykius*).

1.1.6. Su veiksmažodžiais *vadìnti, šaũkti, žãdinti*, reiškiančiais kvietimą, senuosiuose raštuose greta akuzatyvo vartota ir genityvas be pastebimos kitakalbių šaltinių įtakos, pvz.:

tassai Elioschiaus wadin VEE 210_{1} (*Der ruffet dem Elias* LB MT 27,47; *Eliam vocat iste* VULG); *o atêięs namůsn, suwadina gęnczių ir susiédų* DP 279_{11} (*a przyszedszy do domu/ wzywa przyiaćioły/ y sasiády* ³W 286_{11}; *convocat amicos, et vicinos* VULG LK 15,6); *Wadink darbiniku, ir ataduok iiemus ałgu – Záwołay robotnikow, y odday im zapłatę* SP I 317–319 (*Voca operarios* VULG MT 20,8); *nesang tuien musu szauki – bo nas tam wzywasz do śiebie* PK 182_{11}; *tasay teypag szaukie musu – tenżeć też na nas woła* PK 179_{8-9}; *żadinkite io/ kołay arti ira – wzywayćie go poki blisko iest* SP_{1} 197_{24-25};

plg. su akuzatyvu: *mus ne paláudamas wadína ir szâukia sawęsp* DP 380_{10-11} (*nas vstáwicznie pozywa y woła do śiebie* ³W 394_{17}; *Tadda pakwiete Laban wissas Szmones tho kampo* BRB I MOZ 29,22 (*Da lud Laban alle leut des orts* LB);

pagrečiui ir su aliatyvu: *schauku tawęsp* MŽ 340_{12} (*schrey ich zu dir* MCH 402); *Balsas... schauk manensp* BRB I MOZ 4,10 (*Die stim... schreiet zu mir* LB).

Genityvas su atitinkamais veiksmažodžiais siejamas ir latvių tautosakoje, plg.: *klìedz brāĺa* LP VI 479 'šaukia brolio', *vęĺna saũkâdams* 'velnio šūkaudamas' (Endzelīns 1951: § 394; žr. dar Fraenkel 1928: 66; 1947: 65; Palionis 1967: 154–155; Schmalstieg 1987: 163–164).

1.1.7. Veiksmažodžiai *sáugoti, sérgėti, (pri)žiūrėti, (pri)veizdėti* senuosiuose raštuose taip pat dažnai dar eina su genityvu, pvz.:

Kurie teipaig sergeia iô pas wartus diena ir nakti VEE 144_{15} – *Sie hůtteten aber tag vnd nacht an den thoren* LB APD 9,24 (plg. *padawe ... sergeti ghy* VEE 155_{11} – *jn zu bewaren* LB APD 12,4); *passisede sergeia io* BRP I 389_{11} (*vnd sie sassen alda/ vnd hůteten sein* LB MT 27,36; *et sedentes servabant eum* VULG); *iay saugosite walios mano* MP 124_{5} (*ieśli będziecie strzegli woley moiey* RP $81a_{36}$); *Dawe ... stirnikus/ kurie priweyzdetu tos io eldiios – ktorzy by przyźrzeli tego akrętu* SP_{1} 275_{28-29}, plg. iš latvių tautosakos: *meža sava* (var.: *mežu savu*) *saŕgājiet!* BW 1680,2 'savo miško / mišką sergėkit!' (Endzelīns 1951: § 394.6; Fraenkel 1928: 74; 1947: 65; Palionis 1967: 155; apie genityvą su *sáugotis, sérgėtis*, žymintį dalykus, nuo kurių saugojamasi, žr. 3.5).

1.1.8. Partityviniu genityvu buvo reiškiamas ir kontaktas su daikto (asmens) paviršiumi arba dalimi, kai akuzatyvas reiškė visą daiktą. Tas skirtumas akivaizdus šiame pavyzdyje:

ir ghį nutwere ghi (išbr. *ant*) *Drapanų* (virš.: *Sermega*, tais. iš *Sermegos*) *ir biloia* BRB I

MOZ 39,12 (*vnd sie erwisscht jn bey seinem kleid / vnd sprach* LB).

Panašiai genityvas vartotas su kitais fizinio kontakto veiksmažodžiais, pvz.: *liẽsti, lytẽti, kìbinti*:

moterischke ... paliteja sterblies ruba iô VEE 127_{23} (*ein Weib ... rŭret seines Kleides sawm an* LB MT 9,20); *palitêio kârsto* DP 334_{15} (*dotknął się mar* ³W 345_{8}); *kas ira kuris* (pabr.) *manęs liteiase* (tais. *liteios*) BRB LK 8,45 (*quis est, qui me tetigit?* Vulg; *wer hat mich angerŭret?* LB); *Niekas nera teip dransus, kursai io galetų kibinti* BRB JOB 41,10 (*der jn erwecken that* LB), plg. dar: *plaukų nutvėręs išmetė laukan* DONPP 94.

Dabar tarmėse čia jau apibendrintas akuzatyvas, bet genityvas išliko su sangrąžiniais veiksmažodžiais *glaũstis, remtis, tvértis*, pvz.:

Glauskis bėdoje išmintingo, bet ne turtingo LTR; *pasiremdamas lazdos* BM 116; *Nors peilio tverkis!* DS; *tverias darbo* RK (plg. *ius turit... io nusitwerti* BRP$_{II}$ 310_{9-10}).

1.1.9. Lietuvių kalbos raidoje pastebimas ir priešingas procesas: su kai kuriais veiksmažodžiais apibendrinamas ne akuzatyvas, o partityvinės kilmės genityvas. Jau buvo minėta, kad pastarąjį labiau linkstama vartoti su vienkartinį veiksmą reiškiančiais (daugiausia įvykio veikslo) veiksmažodžiais. Veiksmažodžiai, kurių nepriešdėlinės formos gali būti siejamos ir su akuzatyvu, ir su genityvu, gavę priešdėlį tam tikrais atvejais neteko gebėjimo diferencijuoti objekto linksnio formos pagal jo reikšmę. Ypač tvirtai genityvas įsigalėjo su veiksmažodžiais, kurių priešdėlis žymi veiksmo pilnumą ar kiekio viršijimą (pvz.: *per-*, *pri-*, *at-*). Pavyzdžiui, greta pasakymų *nešė malkas / malkų, gėrė vyną / vyno, pirko bulves / bulvių, valgė kopūstus / kopūstų*, kur genityvas priešinamas akuzatyvui neapibrėžto kiekio reikšmės pagrindu, su atitinkamais veiksmažodžiais, turinčiais priešdėlį *pri-*, *per-* ar *at(si)-*, vartojamas tik genityvas, plg.: *prinešė malkų, prisigėrė / persigėrė vyno, pri(si)pirko / parinko bulvių, atsivalgė kopūstų* (žr. dar Ulvydas, red. 1976: 25; Senn 1966: 391). Panašiai genityvas siejamas ir su nepriešdėliniais veiksmažodžiais žymint plačią veiksmo apimtį, pvz.:

Grūdų dabar lūžta turgus KP; *Jaujos visos ūžė jaunimo* SK.

Toks genityvas jau nebeturi partityvinės reikšmės ir yra tiesiogiai valdomas veiksmažodžio. Tiesiogiai valdo kontentyvo reikšmės genityvą ir veiksmažodžiai *mókyti, mókytis*, pvz.:

ąžuolinė šakytėlė darbelio mokia NS 1169; *mokysiuosi amato* Jabl; taip ir senuosiuose raštuose, plg. *Mokiay manę walios sawo* KN 63_{20}.

1.1.10. Genityvo vartosena apibendrinta ir konstrukcijose su veiksmažodžiais, reiškiančiais ko nors siekimą, norą, laukimą, ieškojimą ir pan. Tarmėse ir senuosiuose raštuose su tokiais veiksmažodžiais kartais dar eina ir akuzatyvas – pasak Fraenke-

lio (1928: 67), tada, kai norimas dalykas suvokiamas kaip visuma, be jokio apribojimo, pvz.:

žmona siekia duoną iš pečio PLS; *arklys siekia avižas* ĖR; *labai kietai ką nori* PLŠK; *Ieškok, močiute, sau verpėjatę* RD 40; *juodu... sulaukė sūnų* BsP IV 138.

Tačiau ir tokiais atvejais ryškiai vyrauja genityvas, o bendrinėje kalboje jis jau yra suprantamas kaip veiksmažodžių tiesiogiai valdomas linksnis (pavyzdžių žr. Jablonskis 1957: 581; Fraenkel 1928: 65; Ulvydas, red. 1976: 21–22). Šiuo metu su veiksmažodžiais *síekti, norėti, geĩsti, trókšti, linkéti, ieškóti, týkoti, láukti* genityvas, reiškiantis siekiamą (resp. laukiamą, linkimą) dalyką, nebeturi partityvinės (t. y. neapibrėžto kiekio) reikšmės ir nėra priešinamas akuzatyvui (plg. Bulygina 1959: 104–105).

Siekiamo dalyko reikšme genityvas (greta akuzatyvo) buvo vartojamas ir su veiksmažodžiais *šaũkti, gáudyti,* pvz.:

Tai jiej ankstų rytelį motulės (plg. *motulę*) *šaukia* VD_1 441; *Bet tapo tatai Sauliui pasakita, iog ghie io gaude* BRB APD 9,24 (*das sie jm nach stelleten* LB).

Su kai kuriais siekimo veiksmažodžiais genityvo ar akuzatyvo valdymas apibendrinamas ir atsižvelgiant į priešdėlinę ar nepriešdėlinę veiksmažodžio formą ir su tuo susijusią eigos arba įvykio veikslo reikšmę, pvz.: *ieškóti* + GEN., bet *suieškoti* + ACC., *týkoti* + GEN., bet *nutýkoti, patýkoti, pritýkoti, sutýkoti, užtýkoti* + ACC. (plg. $LKŽ_{XVI}$ 254–257). Genityvas ir akuzatyvas čia pasiskirsto atvirkščiai negu minėtuose pavyzdžiuose su veiksmažodžiais, turinčiais pilnumą ar kiekio viršijimą reiškiančius priešdėlius, tačiau be jokios priešpriešos pagal partityvinę reikšmę.

1.1.11. Siekiamam dalykui žymėti genityvas vartojamas ir su judėjimo veiksmažodžiais (*eĩti, bėgti, jóti, važiúoti, gulĩti, lįsti, siūsti* ir pan.). Tai vadinamasis siekinio kilmininkas, pvz.: *ėjau pietų, išbėgo daktaro, išjojo naktigonės, važiavo šeimynos, atsigulė pokaičio, įlindo kiaušinių, siunčia vaistų* (daugiau pavyzdžių žr. Jablonskis 1957: 579–581; Ulvydas, red. 1965: 168; 1976: 28; Šukys 1998: 114). Tokia vartosena paliudyta nuo senųjų raštų, plg.

Wáisto tawęsp atâimi DK 159_{4-5} (*Po lekárstwo do ćiebie przychodzę*).

Siekinio konstrukcijos su judėjimo veiksmažodžiais buvo laikomos konstrukcijų su norą, siekimą, laukimą reiškiančiais veiksmažodžiais pogrupiu (Delbrück 1893: 325; Fraenkel 1928: 67). Tačiau genityvo santykis su judėjimo veiksmažodžiais skiriasi. Genityvas čia niekur nėra priešinamas akuzatyvui kaip partityvinės kilmės linksnis, jam būdinga tikslo reikšmė nėra sąlygojama ir veiksmažodžio semantikos. Prie tikslo reikšmės įsitvirtinimo šiais atvejais, matyt, prisidėjo konstrukcijos, kuriose tikslo genityvas ėjo kartu su supinu (a) arba bendratimi (b), pvz.:

(a) *išbėgo daktaro kviestų; miško kuoptų varė; nuvažiavo Krokuvon varnų kaustytų; ateik rugių pjautų; nubėgo pinigų sudėtų;*

(b) *nuėjo uogų rinkti; išvažiavo kelio taisyti; atėjo šluotų pirkti; varnų mušt bėgo* ir pan. (Jablonskis 1957: 477–478, 582; Ulvydas, red. 1976: 168–169).

Abiejų tipų kostrukcijos plačiai vartojamos nuo seniausių raštų, plg.:

(a) *thos ateija semtų wandinio* BRB II MOZ 2,16 (*die kamen wasser zu schepffen* LB)
(b) *kas eitų Giriona, malkų kirsti* V MOZ 19,5 (*jemand... jnn den walt gienge/ holtz zu hawen* LB).

Kartu senųjų raštų duomenys aiškiai rodo supino vartosenos siaurėjimą ir jo keitimą bendratimi (plg. Palionis 1974).

1.1.12. Ernstas Fraenkelis (1925: 48–51; 1928: 86) aiškino, kad tokiais atvejais supinas ar infinityvas yra prisišliejęs prie genityvo, kuris priklausęs nuo veiksmažodžio[8]. Ta prielaida galima kalbant apie laikus, kai supinas ir infinityvas jau buvo virtę sustabarėjusiomis veiksmažodžio formomis (Ambrazas 1995: 81). Tačiau ją sunku pritaikyti senesniems baltų kalbų raidos periodams.

Pirmiausia, judėjimo tikslą dažnai žymi vienas supinas (*išjojo medžiotų, grįžo dirbtų, nuėjo ilsėtųs* ir pan.). Kaip žinoma, supinas yra išriedėjęs iš veiksmažodinio daiktavardžio (abstrakto) akuzatyvo, judėjimo tikslą reiškusio nuo žilos senovės, plg.: s. b. sl. *ide...pomolitъ sę* MRK 6,46 'ėjo pasimelstų'; lot. *eunt spectatum* 'eina žiūrėtų' (paž. žiūrėjimą); s. ind. *hṓtum ēti* 'aukotų (paž. aukojimą) eina' (TS 6,3,1,6), žr. dar Euler (1999). Toks tikslo reikšmės akuzatyvas (resp. supinas) kitados galėjo turėti priklausomą genityvą kaip adnominalinį linksnį[9].

Supino (resp. tikslo akuzatyvo) junginiai su adnominaliniu genityvu, matyt, skatino tikslo reikšme vartoti ir vieną genityvą[10], juoba kad jis tokią reikšmę jau turėjo konstrukcijose su norą, siekimą, ieškojimą žyminčiais veiksmažodžiais.

Konstrukcijos su vienu genityvu po judėjimo veiksmažodžių iki šiol suprantamos kaip eliptinės. Jos paprastai vartojamos tik tada, kai kalbėtojas suponuoja infinityvą ar supiną, reiškiantį 'atnešti, pa(si)imti, gauti, pri(si)rinkti'[11]. Kai supinas ar bendratis turi kitokią reikšmę, jų junginio su genityvu pakeisti vienu genityvu arba visai negalima, arba iš pagrindų kinta pasakymo prasmė, plg.:

bobos išėjo daržų ravėtų SKP (bet **išėjo daržų*); *bėgsiu gryčios pašluotie* UT (bet **bėgsiu*

[8] „Auch Supina und Inf. bei Verben der Bewegung und des Aussendens kommen als epexegetische Zusätze neben Genetiven, die von diesen Verben abhängen... vor" (Fraenkel 1928: 86). Brugmannas (1911: 629–630) manė, kad genityvas tokiose konstrukcijose yra „Genitiv des Sachbetreffs, wie z. B. in lit. *ateinù grėblio* ich komme wegen (nach) der Harke" (ib. 630).

[9] Žr. Delbrück 1893: 475; Vondrák 1928: 244, 416; Kuryłowicz 1964: 185–186. Pasak Vaillant'o (1977: 78), nuo supino tokiais atvejais priklauso „génitif d'appartenance: *pride vidětъ groba* 'il vint voir le tombeau', littéralement 'vers la vue du tombeau' ".

[10] t. y., pasak Kuryłowicziaus (1964: 185), redukuoti konstrukciją (VERB + (ACC. OF GOAL + ADNOMINAL GEN.)) į VERB + ADVERBAL GEN.

[11] Plg.: „Siekiamojo tikslo aplinkybė reiškiama ir vienu kilmininku, tačiau jis galimas tik tuomet, kai iš situacijos aiškus jo, kaip objekto, reikalaujantis veiksmas (numatoma bendratis)" (Labutis 1994a: 74; plg. dar Šukys 1998: 114).

gryčios); *tėvas išvažiavo miežių sėti* ERŽ (plg. *išvažiavo miežių* – t. y. 'miežių parsivežti').

Panašiai ir senojoje lietuvių kalboje, plg.:

Isziaio seieias setu sekłos sawa MP 97_{39}; *Isch tę ateis suditu giwu ir numirusuiu* MŽ 22_{3}. (*Stadże przigidze sędzić żywe y martwe; Inde venturus est iudicare vivos et mortuos* MCH 82).

Pasakymai be supino čia reikštų 'išėjo atsinešti sėklos', 'ateis gyvų ir numirusių ieškoti (par<si>vesti)'. Jablonskis (1893) netgi svarstė, ar tokiais atvejais neturėtų būti teikiamas akuzatyvas (pvz., *puolė visi bučiuotų rankas seneliui*), bet paskui apsisprendė už genityvą (Jablonskis 1935: 36; 1957: 165). Polinkį skirti konstrukcijas *važiuoja arklio pirkti* ir *važiuoja arklį parduoti* Piročkinas (1972: 132–133) yra pastebėjęs Veliuonos, Jurbarko šnektose. Akuzatyvas vietoj genityvo kartais pavartojamas ir kitose šnektose, ypač vakarų aukštaičių tarmėje. Tokių atvejų pasitaiko nuo senųjų raštų, pvz.:

Ateit ramditi mus wissus MG_{II} 331; *kaip ateisi anu czesu / Mus suditu* MŽ 449_{7}.

Tai paaiškinama sintaksinių ryšių pergrupavimu (reanalize), įvykusiu po to, kai supinas sustabarėjęs virto nekaitoma veiksmažodžio forma ir daugeliu atveju buvo pakeistas infinityvu, išriedėjusiu iš tikslo reikšmės datyvo (plg. Ambrazas 1995: 81–82). Genityvas buvo suprastas kaip supino ar bendraties valdomas objektinis linksnis, tačiau daugumoje atvejų (kur nebuvo pakeistas akuzatyvu) išlaikė siekiamo tikslo reikšmei būdingą linksnio formą.

Panašūs sintaksiniai santykiai susidarė ir konstrukcijose, priklausomose nuo veiksmažodžio *norėti*, kuriose tranzityvinių veiksmažodžių infinityvas kartais dar eina su genityvu, pvz.:

An pirkios tokia graži žolė, norim karvės užvaryt, kad ji nuėstų KB (LTR); *Bernas sumanė pabaidyti sūnaus* SMAL (LKT 333); *Trijs Marias... Nareia Christaus patepti* MŽ 245_{7} (*sie wolten den Herrn gesalbet han* MCH 307); *Szidai mane Baszniczoia sugawa, noredomi manęs uszmuschti* BRB APD 26,21 (*vnd vnterstunden mich zu toedten* LB).

1.1.13. Konstrukcijos, kuriose genityvas siejamas su kai kuriais emocinės būsenos veiksmažodžiais (*stebėtis, nusistebėti, rūpintis, piktintis*), leidžia spėti, kad tokiais atvejais jis kitados galėjęs būti priešinamas pagal partityvinę reikšmę ir instrumentaliui, pvz.:

Stebeiosi ischminties BRP_{I} 161_{13}; *anis nusisteb...Diewo didzio Sussimillimo ir ischgelbeghimo szmoniu* BRP_{I} 119_{5-7}; *Todel* (iš *Todiel*) *nesirupinkite ritikschczos dienos* BRB MT 6, 34 (*Darumb sorget nicht fur den andern morgen* LB); *Ir piktinoios io* (tais. iš *isch io*) BRB MT 13, 57 (*Vnd ergerten sich an jm* LB).

Su veiksmažodžiu *pasiremti* genityvas vartojamas ir dabartinėse tarmėse (žr. dar Fraenkel 1928: 79), pvz.:

Pasiremk stalo ir sėdėk LEL.

Iš čia aptartų objektinės vartosenos atvejų matyti, kad silpnėjant genityvo–akuzatyvo priešpriešai partityvinės reikšmės pagrindu stiprėja polinkis apibendrinti arba vieną, arba kitą iš tų linksnių atsižvelgiant į veiksmažodžio reikšmę. Tuo būdu semantinis linksnio derinimas su veiksmažodžiu keičiamas stiprėjančiu sintaksiniu valdymu.

1.2. Subjektinė vartosena

1.2.1. Sakiniuose su būseną ir jos kaitą žyminčiais veiksmažodžiais genityvas priešinamas nominatyvui partityvinės reikšmės pagrindu panašiai kaip sakiniuose su objektiniais veiksmažodžiais – akuzatyvui. Eidamas vietoj nominatyvo, partityvinis genityvas keičia ne tik sakinio reikšmę, bet ir jo sintaksinę struktūrą, nes nebelieka tarpusavio sąsajos (interdependencijos) ryšio ir sakinys tampa beasmenis.

Su būsenos ir jos kaitos veiksmažodžiais vartojamos genityvo vienaskaitos ir daugiskaitos formos savo semantika atitinka tas, kurios siejamos su objektiniais veiksmažodžiais: vienaskaitos genityvas paprastai žymi medžiagą ar abstraktesnį reiškinį, o daugiskaitos – skaičiuojamus dalykus (plg. 1.1.1). Tačiau subjektinė vartosena yra gerokai siauresnė, apima daug mažiau veiksmažodžių. Dažniausiai su partityviniu genityvu siejami intranzityviniai veiksmažodžiai, žymintys:

(a) buvimą, egzistavimą (*būti, gyvénti, baltúoti, juodúoti, pasitáikyti, lìkti...*):

Šuliny yra vandens KTK; *Bus jau ir sniego* BM 440; *Ar už balos dar gyvena žmonių?* KL; *Sniego da kur ne kur baltuoja* PLV; *Nevaikščiok viena – visokių valandų pasitaiko* KRTN; *Šieno dar liko karvėm* KL;

(b) dalykų, reiškinių atsiradimą ar kitimą (*ràstis, atsiràsti, pasiródyti, dýgti, áugti...*):

Rados pleiskanų galvoj Šumskas (LKT 356); *Lašinių randas ant pilvo* KRŠ; *Jau pasirodė grybų* DRSK; *Ten dar augo ąžuolų; Ten susirinkdavo žmonių iš plačiausios apylinkės* ŠL;

(c) judėjimą (*eĩti, bėgti, važiúoti...*):

Tik jau ateis lytaus – tiek tvenkiasi BGT; *Užvažiavo sveteliu* AR; *Į mūsų riksmą atbėgo žmonių su šunimis* Jablonskis 1957: 234; *Jau dabar cigonų nevažinėja teip* BT; *Mėnesiena buvo, einam par tiltą – ar iššoks plėšikų?* JD.

Kartais genityvas priklauso ir nuo veiksmažodžių *matýti, girdėti* infinityvo ar sangrąžinės formos, pvz.:

Laukuose da(r) matyt akmenų SLN; *Dabar visokių kalbų girdėt (girdisi)* PS.

Daiktavardžių nominatyvui, kuris gali būti siejamas su tais pačiais veiksmažodžiais,

partityvinis genityvas priešinamas kaip žymėtas opozicijos narys, pvz.:

Ka praded pavasaris rasties, atsirand sulos LŽ (LKT 45); plg. dar: *Girioje lakstydavo kiškių / kiškiai*; *Pavasariais atplaukdavo laivų / laivai* (Balkevičius 1963: 77).

Tokia partityvinio genityvo vartosena paliudyta nuo senųjų raštų, plg.:

sakjk, bau ira rumo (pabr., virš.: *wietos*) *namůsų Tiewa tawa* BRB I MOZ 24, 24 (*Haben wir auch rawm jnn deines vaters hause* LB); *Ira ir kitu beskayćiaus smulku dayktu* SP I 313$_{28}$ (*Jest y innych bez liczby drobnych rzeczy*).

Ji turi atitikmenų latvių kalbos tarmėse ir tautosakoje (plg.: *bûs... sviêsta* 'bus sviesto'; *viņam ir naûdas* 'jis turi pinigų', žr. Endzelīns 1951: §§ 394, 403) ir senuosiuose slavų, germanų, indų, graikų kalbų paminkluose (Delbrück 1893: 332; Brugmann 1911: 567; Hirt 1934: 105–106; Schwyzer, Debrunner 1975: 102; Chodova 1980: 209–210; 214–221).

1.2.2. Tam tikrais subjektinės (kaip ir objektinės) vartosenos atvejais, partityvinės kilmės genityvą linkstama apibendrinti. Kai intranzityvinis veiksmažodis eina su priešdėliu, žyminčiu veiksmo pilnumą ar kiekio viršijimą (pvz., *pri-, per-*), genityvas jau nėra semantiškai priešinamas akuzatyvui, plg.: *atėjo svečiai / svečių*, bet tik: *priėjo svečių*. Partityvinis genityvas čia jau yra virtęs veiksmažodžio valdomu papildiniu, pvz.:

Prikrito lapų KTK; *Žmonių prisirinko* AŠB; *Prilėkė tų moterų kaip varnų* PŠL; *Pas mus kad priviso pelių* DKŠ.

Taip ir latvių kalboje greta partityvinio genityvo gali eiti nominatyvas (*viņam ir naudas / viņam būs nauda* paž. 'jam yra pinigų / jam bus pinigai'), bet pilnio reikšmės priešdėlį turintys veiksmažodžiai valdo papildinio genityvą: *pienāca / sanāca ļaužu* 'priėjo / suėjo žmonių' (Endzelīns, Mülenbachs 1928: 206; Endzelīns 1951: § 394; Gāters 1993: 98–99). Panaši būklė paliudyta slavų kalbose, plg. rus. dial. *est' chleb / chleba* 'yra duona / duonos', bet tik genityvas: *nabralos' vody* 'prisirinko vandens', *naechalo gostej* 'privažiavo svečių' (Borkovskij, Kuznecov 1965: 418; Vaillant 1977: 188).

1.2.3. Panašiai linkstama apibendrinti genityvą su kiekio kitimą žyminčiais veiksmažodžiais *daugėti, mažėti (mažintis)*, pvz.:

Vandenio padaugės, lietus lyja PC; *Kas čia daugės rugių!* J; *Miškų ir žuvų mažėja* DRSK; *Mano kartos žmonių visiškai sumažėjo* JNŠK; *Dabar musių apsimažino kiek* ĖR.

Partityvinę tokių konstrukcijų kilmę rodo reti atvejai, kur šie siejami su nominatyvu, plg.:

Padaugėjo šeimyna DKŠ; *Javai ant klėties mažėja* SKR; *Nemažėja pienas* ALS.

Genityvą dabar valdo ir kiekio semą turintys veiksmažodžiai *stìgti, (pri)trūkti; (už)tèkti, pakàkti* ir pan., pvz.:

Pašaro stinga gyvuliams STRN; *Visiems trūko / užteko duonos* VKŠ; *Anam akies trūksta* ŠLL; *Šuliniuose tai tenka vandens* PLS (LKŽ$_{XV}$ 1146); *Užteko katei vėdaro* LTS$_{V}$ 302; plg. la. *Putṇa piena vien trūkst* 'paukščio pieno tetrūksta'; *Krājuma pietiek visiem* 'atsargos užtenka visiems' (Gāters 1993: 98).

Kad genityvas čia kai kur irgi galėjo turėti partityvinę reikšmę, leidžia spėti tokie sakiniai su artimos reikšmės nominatyvu, kaip *Visos dainuškos užtrūko* ŠMN, plg. la. *Man dziesmiņas pietrūkušas* paž. 'man dainelės pritrūkusios' greta *Man pietrūka zaļa zīda* 'man pritrūko žalio šilko' (Gāters ib.), plg. dar *Kas šodien trūkst?* paž. 'kas šiandien trūksta?' Tačiau genityvas čia gali būti ir tiesiogiai atėjęs iš adnominalinių konstrukcijų su kiekio reikšmės daiktavardžiais bei vardažodiniais prieveiksmiais (plg. 1.3.3). Toks genityvo apibendrinimas rodo, kad ir subjektinės vartosenos atvejais iš senovės paveldėtą senovinių linksnių derinimą linkstama kai kur keisti sintaksiniu valdymu.

1.3. Apibrėžto kiekio genityvas

1.3.1. Sakiniuose su veiksmažodžiais, kurie siejami su partityviniu, t. y. neapibrėžto kiekio, genityvu, kiekio reikšmė gali būti daugiau ar mažiau apibrėžta tam tikrais vardažodžiais ar prieveiksmiais. Tokiais atvejais genityvas tiesiogiai priklauso nuo vardažodžio ar prieveiksmio, o kiekį nusako visas vardažodžio ar prieveiksmio ir genityvo junginys. Lietuvių kalbos gramatikose toks genityvas vadintas kiekio (kiekybės) (Jablonskis 1957: 576) ir kiekybės turinio (Balkevičius 1963: 77, 83; Ulvydas, red. 1965: 191; 1976: 47; Šukys 1998: 97) kilmininku. Pagal tiesioginį sintaksinį ryšį jis yra laikomas priklausomu nuo vardažodžio ar vardažodinės kilmės formos, t. y. adnominaliniu genityvu. Tačiau tiek savo vartosena su tais pačiais veiksmažodžiais, tiek ir semantika jis yra labai artimas jau aptartam neapibrėžto kiekio genityvui, tiesiogiai priklausomam nuo veiksmažodžių. Tas ryšys ypač akivaizdus tada, kai genityvas siejamas su kiekio prieveiksmiais: *daūg (nedaūg), mažaĩ (nemažaĩ), apsčiaĩ, ganà, šiek tíek, kažkíek, trùputį*, plg:

(a) sakiniuose su būsenos bei proceso reikšmės veiksmažodžiais, pvz.:

Aikštėje buvo (daug / mažai / šiek tiek...) žmonių; Po lietaus jau randasi (šiek tiek, truputį, kažkiek...) grybų; Vakare atvažiavo (daug, šiek tiek, nemažai...) svečių;

(b) sakiniuose su objektiniais veiksmažodžiais, pvz.:

Turėjau dar (šiek tiek, truputį...) drobės; Iš kaimyno gavau (šiek tiek, kiek, apsčiai...) pinigų; Išgirdome (daug, mažai, šiek tiek...) naujienų; Ligonis gėrė (truputį, šiek tiek...) pieno; Teta mums iškepė (daug, truputį...) blynų.

Pirmuoju atveju (a) kiekio prieveiksmio ir genityvo junginys priešinamas nominatyvui, antruoju atveju (b) – akuzatyvui.

1.3.2. Visai taip pat genityvas siejamas su kiekį žyminčiais daiktavardžiais (a), skaitvardžiais (b), įvardžiais (c) ir būdvardžių bevardės giminės formomis (d), pvz.:

(a) *glėbys (malkų), stiklinė (pieno), gabalas, dalis (drobės), maišas (miltų), butelis (alaus), būrys (žmonių), pulkas (žąsų);*
(b) *dešimt, vienuolika... (vyrų), šimtas, tūkstantis... (žvaigždžių), dvejetas, trejetas... (arklių);*
(c) *keletas, keliolika (vaikų);*
(d) *maža, pilna (vandens, žmonių)* (daugiau šios reikšmės pavyzdžių žr. Jablonskis 1957: 576–577; Ulvydas, red. 1976: 202–203, 236–237, 263; 268–269).

1.3.3. Glaudų ryšį tarp partityvinio genityvo, priklausomo nuo veiksmažodžio, ir genityvo, siejamo su kiekio reikšmės vardažodžiais bei prieveiksmiais, minėjo Jonas Jablonskis. Pateikęs pavyzdžių su partityviniu genityvu jis teigė: „Dažnai čia ir savaime suprantamas kiekio žodis (*šiek tiek, nemaža, daug, dalis*...). Dalies ir kiekio kilmkai yra labai glaudžiai susiję, jie sunku kartais ir atskirti" (Jablonskis 1957: 579). Toks pat ryšys seniai pastebėtas kitose giminiškose kalbose.

Tyrinėtojai, laikę adverbalinę genityvo vartoseną seniausia, į kiekio reikšmės žodžius kalbamojo tipo sakiniuose žiūrėjo kaip į tam tikrus priedėlius, tikslinančius partityvinio genityvo reikšmę (Delbrück 1893: 333; Brugmann 1911: 613–614). Fraenkelis (1928: 55–60) lietuvių kalbos pavyzdžius su kiekio genityvu, priklausančiu nuo vardažodžių bei prieveiksmių, irgi laikė tam tikra partityvinio genityvo, nuo seniausių laikų siejamo su veiksmažodžiais, atmaina. Tačiau gretinant abiejų tipų pavyzdžius nesunku pastebėti, kad partityvinio genityvo vartosena apima tik dalį vardažodinių konstrukcijų su kiekio genityvu. Tokie junginiai kaip *maišas miltų*, *keletas žmonių*, *daug sniego*, *mažai naudos* ir pan. gali turėti veiksnio ar papildinio poziciją daugybėje sakinių, kur vienas partityvinis genityvas jų atstoti negali (plg. *Maišą miltų panešti sunku; Mažai naudos iš tokio darbo* ir t. t.). Iš būdvardžių tik keletas bevardės giminės formų (*pìlna*, *mãža*) su genityvu gali sudaryti partityvinėms artimas konstrukcijas, o kitais atvejais kiekio genityvą prisijungia tiek bevardės giminės (*gilù, ìlga, siaūra, striùka*), tiek vyriškosios bei moteriškosios giminės formos (*veřtas, -à; godùs, -ì; gausùs, -ì; sótus, -i; pìlnas, -à,* ir pan.). Taigi konstrukcijos su kiekio genityvu, sinonimiškos nuo veiksmažodžių tiesiogiai priklausomam partityviniam genityvui, yra tik tam tikras nuo vardažodžių bei vardažodinės kilmės prieveiksmių priklausomo kiekio genityvo vartojimo atvejis.

Aiškiai išvestinį pobūdį turi konstrukcijos su genityvu, priklausomu nuo veiksmažodžių *daugėti*, *mažėti*, resp. *dáuginti*, *mãžinti*, galinčių turėti įvairių priešdėlių, pvz.:

vandens padaugės PC; *miškų ir žuvų mažėja* DRSK, žr. Ulvydas, red. (1976: 25).

Tokių konstrukcijų pagrindas – atitinkami vardažodžiai ar iš jų kilę prieveiksmiai, siejami su genityvu (*daug / daugelis žmonių, maža vandens* ir pan.)[12], o ir patys veiksmažodžiai yra darybiškai iš jų išvesti.

[12] Prieveiksmio *daūg* kilmę iš būdvardžio bevardės giminės formų rodo senesnės formos *daūgi, daūgia*, pvz.: *daugi sanariū turime* VEE 23,13; *linų pasėjau daugi* ZT; *kiekwieno stóno žmones dâugia yszmókitis gal* DP 64_6 (žr. dar $LKŽ_{II}$ 314), jų randame ir daugelio sudurtinių žodžių pirmuosiuose sanduose.

1.3.4. Dalies vardažodinių bei prieveiksminių kiekio genityvo konstrukcijų sinonimiją su veiksmažodinėmis siūlyta paaiškinti suponuojant pastarosiose neapibrėžtą kiekį reiškiančio žodžio (*šiek tíek*, *bent kíek* ar pan.) nulinį variantą (Girdenis, Žulys 1973: 212; Grenda 1979: 33–340). Konstrukcijos su partityviniu genityvu, priklausomu nuo veiksmažodžių, interpretuojamos pagal schemą: VEIKSMAŽODIS + NULINĖ SEMA „kiekis" + NEAPIBRĖŽTO KIEKIO KILMININKAS. Tą nulinę kiekio semą reiškiantis žodis turįs arba veiksnio nominatyvo, arba papildinio akuzatyvo poziciją.

Remiantis šia sinchronine interpretacija galima išskirti nuo vardažodžių bei vardažodinės kilmės formų (prieveiksmių) priklausomų kiekio genityvo konstrukcijų didelį būrį, kurį sudarytų:

(a) apibrėžto kiekio konstrukcijos (*pribėgo stiklinė vandens, gulėjo maišas pinigų*);

(b) neapibrėžto kiekio konstrukcijos su pasakytais neapibrėžto kiekio reikšmės žodžiais (*pribėgo šiek tiek vandens, buvo bent kiek pinigų*);

(c) neapibrėžto kiekio konstrukcijos su nepasakytais (resp.) kiekio reikšmės žodžiais (*pribėgo vandens, buvo pinigų*).

Žiūrint istoriškai, tokie nuo veiksmažodžių priklausomo partityvinio genityvo santykiai su kitomis kiekio konstrukcijomis padeda suprasti neapibrėžto kiekio reikšmės susidarymą. Jau Hermanas Hirtas (1934: 111–116) spėjo, kad veiksmažodžių junginiai su partityviniu genityvu indoeuropiečių kalbose įsigalėję dėl vardažodinės prigimties nario elipsės. Kilmė iš redukuotų konstrukcijų su supinu (vardažodinės prigimties forma) įžiūrima ir 1.1.11 minėtoje lietuvių kalbos tikslo genityvo vartosenoje. Dėl numanomo daiktavardžio nominatyvo elipsės genityvas kartais atstoja sakinio veiksnį tokiuose sakiniuose kaip *Kaimynų jau ir linus nurovė, ir roputes nukasė* ŠLN (žr. Ulvydas, red. 1976: 29; 290).

Partityvinis, kaip ir apskritai adverbalinis, genityvas gali būti ir daugeliu kitų atvejų diachroniškai išvedamas iš adnominalinio genityvo vartojimo tipų sistemos (plg. Kuryłowicz 1964: 184–185). Žinoma, tokios genityvo raidos neįmanoma įrodyti remiantis gana vėlai užfiksuota, nors ir daug konservatyvių bruožų išlaikiusia lietuvių kalba. Ji gali būti suponuojama tik labai tolimiems indoeuropiečių kalbų raidos laikams, nes su veiksmažodžiais tiesiogiai siejamos partityvinio genityvo konstrukcijos paliudytos visose giminiškų kalbų grupėse nuo pat pirmųjų rašto paminklų. Vis dėlto lietuvių kalbos duomenys aiškiai rodo, kad partityvinio genityvo ir kitų jam artimų konstrukcijų vartosenos ypatybės geriausiai paaiškinamos atsižvelgiant į jų istorinius ryšius su adnominaliniu genityvu.

1.3.5. Adnominalinė vartosena yra plačiausia ir genityvui būdingiausia vartojimo sritis, dažnai laikoma šio linksnio gramatinės funkcijos pagrindu (plg. Benveniste 1962; Kuryłowicz 1964: 183–186). Lietuvių, kaip ir kitų giminiškų kalbų, genityvas gali apibūdinti daiktavardžius labai įvairiais atžvilgiais – priklausomai nuo konteksto ir pačių daiktavardžių leksinių reikšmių. Be jau minėtos kiekybės turinio reikšmės, adnominalinio genityvo vartosenos tipų įvairovė remiasi bendra priklausomybės reikšme, apimančia nuosavybės (*tėvų namai, motinos skara*), medžiagos (*aukso žiedas, sidabro kulka*), partityvinę, arba daikto dalies (*kalno viršūnė*), lyginimo (*lino plaukai*), paskirties (*duonos peilis*), kilmės (*kaimo žmogus, miško žvėris*), kokybės (*proto žmogus*) ir kitas reikšmes. Su priklausomybės reikšme gali būti siejami ir gramatizuoti

subjektinio (*vaiko džiaugsmas, žmogaus gyvenimas*) bei objektinio genityvo (*miško kirtimas*) tipai. Šių adnominalinės vartosenos tipų ir jų ryšių analizė – atskiro darbo objektas.

1.4. Laiko genityvas

1.4.1. Su partityvine vartosena turbūt susijusios ir konstrukcijos, kuriose genityvas žymi laiką. Fraenkelis tokius atvejus laikė tiesiog partityvinės vartosenos porūšiu („eine Abart der partitiven Verwendung" 1928: 62).

Dabartinėje lietuvių kalboje genityvas laikui nusakyti vartojamas palyginti retai ir tik tada, kai pats daiktavardis žymi laiko sąvoką. Tokių daiktavardžių genityvai linkę prieveiksmėti; iš jų dažniausi yra *rýto*, *vākaro*, aptinkami tarmėse ir tradicinėje tautosakoje, pvz.:

Rýto miestan išvažiavau SV; *Rýto šalnos būta* DKŠT; *Kas rýto ginė, rýto rytēlio?* NS 453; *Nuėjau rýto grybauti* JNŠM; *Aš rýto ilgai negaliu valgyti* ALKS; *Vākaro, būdavo, užsėdu an arklio* VŽNS; *Kas rýto gieda, tas vākaro verkia* STR; *Tik vākaro namo parėjom* SV; *Broliai vakarēlio arklius ganė* NS 453_{36}.

Pastebėtas ir genityvo vartojimas mėnulio fazėms žymėti: *jáuno reikia bulbas sodint ar pilnaties* AD (Vidugiris 1994: 62). Plg. dar abstraktesnės reikšmės genityvą *senýbos* 'seniau': *kai būdo (= būdavo) senybos* TVR (Otrębski 1934: 419). Kad genityvas tokiais atvejais prieveiksmėja nelabai seniai, rodo liaudies dainų pavyzdžiai su pažyminiu, pvz.:

Subatos vakarēlio mergelė kiemą šlavė BTR; *Nedėlios rytēlio ėjau vandenėlio* LZ.

Tarmėse pastebėta ir kitų laiko sąvokas reiškiančių genityvų su pažyminiais, pvz.:

Kožnōs dienōs užsikeli ir pašluoji ZT; *aš nežinau, kurių mėtų ìtai buvo* LZ; *nu, jiem duoda tę kìto karto trupučiuką* GRV (Vidugiris 1994: 62; žr. dar Ulvydas 1964: 12–13; $LKŽ_{XI}$ 755; $LKŽ_{XVII}$ 1000; Zinkevičius 1966: 394; Valiulytė 1995: 78–79).

Tokių laisvai vartojamų laiko genityvų pasitaiko ir senuosiuose raštuose, pvz.:

Iog ischwisi kosznos dienos MŽ 386_{14} (*das du wirst schawen stetiglich* MCH 448); *kalbeia kiek dienos Iskaloia* BRB APD 19,9 (*redet teglich* LB, *cotidie* N); *ir antras dienas eija su ieis* WP 158_{16-17}; *neszinnate kuras* (12) *hadinas weschpats iusu tur ateiti* WP 12–12a (*jr wisset nicht / welche stunde ewer Herr komen wird* LB MT 24,42; *qua hora Dominus vester venturus sit* N); *tasiegu hadinas nenoriu atminti wissų grekų ia* WP 80 a; Gaigalat 1900: 45); plg. dar sudurtinio daiktavardžio genityvą *pusnakties*: *kaip kada pusnakties tikieios Ekrutnikai Szemen nekokię atrandą* BRB APD 27,27 (*vmb die mitternacht* LB, *circa mediam noctem* N), t. p. BRB LK 11,5 (Gelumbeckaitė 1999: 17).

1.4.2. Genityvas minėtais atvejais žymi laiko tarpą, kuriuo trunka ar įvyksta veiksmas. Tokia reikšme dabar dažniausiai vartojamas akuzatyvas ar lokatyvas, plg. *Rytą anksti keltis* PGG; *Visą vakarą lijo* GRL ir pan. (Valiulytė 1998: 194–241). Laiko genityvas ir akuzatyvas kartais pavartojami net tame pačiame sakinyje, pvz.: *Rýto žuvų, diēną vėl žuvų gaudyt einu* STRN.

Iš suprieveiksmėjusių ar prieveiksmėjančių genityvo formų vartosenos įžiūrėti jų reikšmės skirtumą nuo laiko akuzatyvo ar lokatyvo sunku. Tačiau turint omenyje vyraujantį polinkį adverbaliniu genityvu reikšti tik dalinį, neapibrėžtą kiekį, galima spėti, kad ir minėtais atvejais genityvas nuo akuzatyvo veikiausiai skyrėsi partityvinės reikšmės atspalviu, išblukusiu laiko genityvui prieveiksmėjant.

Genityvas *nakties*, paprastai vartojamas kalbant apie naktigonę, turi paskirties atspalvį, pvz.: *Tada gulėjom naktiēs* VŽNS. Jis gali būti siejamas su genityvu po judėjimo veiksmažodžių, plg. *Juza eis naktiēs* DS, apie kurio galimus ryšius su partityviniu ir adnominaliniu genityvu žr. 1.1.2. ir 1.3.5.

Dabartinėje kalboje laiko sąvokas reiškiančių daiktavardžių genityvas dažniausiai yra valdomas prielinksnių (plg. *iš naktiēs, nuo rýto, iki vākaro* ir pan.). Dar labiau neprielinksninio laiko genityvo vartosena sunykusi latvių kalboje. Čia tik liaudies dainose dar pastebėta suprieveiksmėjusių sudurtinių daiktavardžių su *pus-*, žyminčių laiko sąvokas, plg.: *Pusrītiņa saule lēca... Pusvasaras tautas jāja* BW 14231/3 'Pusrytėlio (= ankstų rytą) saulė kilo... Vidurvasario vyrai jojo' (Gāters 1993: 106).

1.4.3. Lietuvių kalbos laiko genityvo atvejai turi aiškių atitikmenų kitų giminiškų kalbų senuosiuose paminkluose, pvz., slavų (s. rus. *toi že zimy pridoša nemci* I NOVG LET. 128, žr. Borkovskij, red. (1968: 161) 'tos gi žiemos atėjo vokiečiai'), germanų (go. *nahts* 'nakties', s. vok. a. *tages* 'dienos'), s. graikų (ἡμέρας 'dienos', ἠοῦς 'ryto', νυκτός 'nakties'), s. indų (*aktōḥ* 'nakties') (Delbrück 1893: 356–359; Brugmann, 1911: 573–574; Behaghel 1923: 590 tt; Vondrák 1928: 245; Hirt 1934: 106–108; Krahe 1972: 79; Vaillant 1977: 79; Schwyzer, Debrunner 1975: 112–113); čia, matyt, priklauso ir suprieveiksmėjęs lot. *nox* 'nakties, t. y. naktį' (Hofmann, Szantyr 1972: 85). Tai leidžia manyti, kad genityvo adverbalinės vartosenos laikui reikšti likučiai yra paveldėti iš tų laikų, kai objektinė šio linksnio funkcija dar nebuvo įsigalėjusi.

2. NEIGINIO GENITYVAS

2.1. Jau pirmojoje spausdintoje lietuvių kalbos gramatikoje suformuluota taisyklė: „Veiksmažodžiai su neigiamąja dalele *né* dažniausiai gauna genityvą, nors šiaip, be jos, prisijungtų akuzatyvą“[13]. Danielius Kleinas pateikė ir ryškių pavyzdžių, rodančių to dėsnio veikimą:

Jus nepažystat jo / asz pažýstu ji JN 8,55; *neturêk kitu Diewu, nepérżenk wenćiawones* MOZ II 20, 3; 14 (KLG 154), *Géras médis gérą waisu atnesz / géras médis negal pikto waisaus atnésti* MT 7,17.

[13] „Verba cum particula negativa *né* posita freqventissimè Genitivum recipiunt, cum aliàs sine illa Accusativum admitterent“ KLG 154; panašiai ir KLC 107.

Panašiai genityvas eina vietoj nominatyvo su kai kuriais būsenos veiksmažodžiais, gavusiais neiginį. Nors Kleinas to dėsnio neįvardija, bet taip pat pateikia tokios vartosenos pavyzdžių:

nera nieko géro szeme piktame swiete; nebuvo newieno żmogaus / kurs gélbet galetu; Jeib wýlaus nebutu KLG 154.

Kartu Kleinas pastebėjo, kad kartais veiksmažodžiai ir su neiginiu reikalauja akuzatyvo:

newésk mus ing pagundima MT 6,13; *idant smertis nepasmáugtu jus girtus*, bet ne: *jusu girtu.*

Panašiai neiginio genityvas apibūdintas Sapūno–Šulco ir vėlesnėse (Ruigio, Milkaus) gramatikose.

2.2. Neiginio genityvas su objektiniais veiksmažodžiais plačiai paliudytas nuo pat raštijos pradžios – tiek originaliuose, tiek ir verstiniuose tekstuose, kur jis vartojamas nepriklausomai nuo originalų įtakos (dažniausiai juo išverstas akuzatyvas):

Ir nekada manes nog iusu neatmeskiet MŽ 9 6; *Ne liudik prysch artima tawa neteisaus liudima* MŽ 19_{14-15} (*Du solt kein falsch zeugnis reden widder deinen nehesten* LB; *Niebędziesz falsiwie swiathcził* MCH 79); *Ne tureki kytų Diewų preg manes* MŽ 18_{12}, t. p. VEE 11_{6} (*Niebędziesz miał bogow ynich nadmię* MCH 78); *kurs szmogus isch yūssu... er ne paliekt dewinū deschimtū ir dewinū girioje* VEE 88 4 LK 15,4 (*Welch mensch... der nicht lasse die neun vnd neuntzig jnn der wůsten* LB); *Mes io ne nuszawinkem (...) Nepralieket krauio, bet mesket ghį Důbena* BRB I MOZ 37, 21–22 (*Lasset vns jn nicht tódten... Vergiesset nicht blut* LB); *Tatáy yra priesz anůs / kurie nieko ne no ŕ darîti* DP 64_{34} (*co nic niechca czynić* ^{3}W 65_{36}); *Ir ne pakąką tau to* DP 64_{36} (*A zać nie dosyć ná tym* ^{3}W 65_{38}).

Genityvo ir akuzatyvo priešprieša ypač akivaizdi tais atvejais, kai nuo veiksmažodžių, einančių pagrečiui su neiginiu arba be jo, priklauso arba genityvas, arba akuzatyvas:

Tu manne apdirgai, nei manens mili BRB TEIS 14,16 (*Du bist mir gram vnd hast mich nicht lieb* LB); *a iey tô nedara / tada tů prakeikta ghrieka anis dara* VE 7_{1-2} (*Und wo sies es nicht thun, welche ein verflucht sunde sie thun* LE A5); *Turim... ghy mileti / idant kozonies ir szodzia iô nepapeiktumbim / Bet idant tą vsz schwenta laikitumbim* VE 12_{7-9} (*Wir sollen Gott fúrchten und lieben, das wir die Predigt und sein wort nicht verachten, sondern das selbige heilig halten* LE B3); *kuris turi zmoniu prigimimu, bet ne turi zmoniu persunos (ale nie ma ludzkiey osoby* SP_{1} 166_{11-13}); *Maž ir iau ne regessite manęs / ir wel' maz ir regêssite mané* DP 210_{43-44} (*Máło á iuż nie vyżrzyćie mię / y zásie máło á vyżrzyćie mię* ^{3}W 218_{41-42}; *Modicum, et jam non videbitis me, et iterum modicum, et videbitis me* JN 16,16).

2.3. Akuzatyvas su neiginį turinčiais veiksmažodžiais taip pat randamas nuo seniausių raštų, tačiau gerokai rečiau už genityvą. Ernstas Fraenkelis (1928: 48) atkreipė

dėmesį į tai, kad akuzatyvą linkstama pasirinkti prieš veiksmažodį, t. y. tada, kai neiginys dar nepasakytas, pvz.:

Jei bralei seseris tus szadzius nepapeiksit MŽ 8_{18}; *Tavęsp schaukiem... Jeib mus neapleistumbi* MŽ 483_{10-11}; *Kursai Karaliste Diewa ne prieim / kaip Kudikelis* MŽ 122_{9-11} (*Wer das Reich Gottes nicht entpfehet* MCH 184); *ką este nedare wienamui tarpu tū maszausuiu / tatai este taipaieg man nedare* VEE 133_{8-9} (*vas jr nicht gethan habt einem vnter diesen geringsten / das habt jr mir auch nicht gethan* LB MT 25, 45); *'ius szodzius kurius esch yumus bilau / nesakau nůg manes* VEE 151_{21-22} (*Die wort die ich zu euch rede* LB JN 14,10).

Vis dėlto tas polinkis nėra ryškus: tie patys autoriai prieš neigiamos formos veiksmažodį dažniau vartoja genityvą. Antra vertus, Mažosios Lietuvos autorių raštuose akuzatyvas kartais eina ir po neiginį turinčio veiksmažodžio, pvz.:

Dabar maszo, o neberegies mane Swietas BRB JN 14,19 (*Es ist noch vmb ein kleines / so wird mich die welt nicht mehr sehen* LB); *tadda neimk augiwę su waikais* V MOZ 22,6 (*so soltu nicht die mutter mit den jungen nemen* LB); *ghis man ne pasake wardą sawa* TEIS 13,6 (*vnd er saget mir nicht wie er hiesse* LB).

Prepozicinis ar postpozicinis akuzatyvas su neigiamos formos veiksmažodžiais ne tik Didžiosios, bet ir Mažosios Lietuvos autorių raštuose yra daug retesnis už neiginio genityvą. Verstinių tekstų originalų atitinkamose vietose, kur lietuvių autoriai vartojo genityvą, paprastai randame akuzatyvą. Pavyzdžiui, versdamas Luko evangeliją Bretkūnas 66 Vulgatos konstrukcijas su neigiamos formos veiksmažodžiais ir akuzatyvu iš karto išvertė neiginio genityvu, dar 20 atvejų akuzatyvą pakeitė genityvu taisydamas rankraštį ir tik 23 pavyzdžiuose paliko akuzatyvą (Gelumbeckaitė 1999: 10). Tuo tarpu atvejų, kur neiginio akuzatyvas būtų pavartotas nepriklausomai nuo lotyniško ariginalo, čia visai nerasta.

Genityvas Mažosios Lietuvos XVI a. raštuose vartojamas ir konstrukcijose, kur jis priklauso nuo neigiamos formos veiksmažodžio ne tiesiogiai, o per teigiamos formos infinityvą, pvz.:

to newienas negal sakiti VE 7_{15} (*das nicht zu sagen ist* LE A5); *nepadest taip waiku vszauginti* VE 7_{7-8} (*wo sie nicht helffen kinder zihen* LE A5); *netureia ko walgiti* VEE 95_{8} (*vnd hatten nicht zu essen* LB MRK 8,1).

Panašiai ir Didžiosios Lietuvos raštuose, plg.:

ne turinćiu kur ir gałwos sawo priglaust SP_1 184_{20}; *ne pałeydžia świesey tiesos regiet* SP_1 15_{18-19}[14].

[14] Nuo raštijos pradžios iki šių dienų tokiais atvejais vartojamas ir akuzatyvas, plg. *neder tau tureti moteriy brolia tawa* VEE 170_{21} (*Es ist nicht recht / das du deines bruders weib habest* LB MRK 6,18), žr. Fraenkel (1928: 51).

Taigi neiginio genityvas XVI–XVII a. buvo tvirtai įsišaknijęs ir vyravo ne tik Didžiosios, bet ir Mažosios Lietuvos tarmėse. Tai patvirtina Sapūno ir Šulco 1973 m. gramatikos pavyzdžiai ir pastaba, kad su neiginį turinčiais veiksmažodžiais „geriau vartoti genityvą" („elegantius Genitivum"):

Nieko ne màte. Tu nè apkenti wissû. Asź taw ne darau Abydôs ir pan. (SC 78).

2.4. Akuzatyvas su neigiamos formos veiksmažodžiais į XVI–XVII a. raštus skverbėsi daugiausia iš vokiškų bei lotyniškų šaltinių. Sugretinę su originalais Jono Palionio (1967: 162) cituotus senųjų raštų pavyzdžius, kuriuose pastebėtas neiginio akuzatyvas, matome, kad beveik visais atvejais (išskyrus vieną) juo išverstas vokiečių kalbos akuzatyvas, plg.:

nei siulą nei kurpių dirsą neimsiu BRB I MOZ 14,23 – *das ich... nicht ein faden noch einen schuch rimen nemen wil* LB; *tadda neimk augiwę su waikais* V MOZ 22,6 – *so soltu nicht die mutter mit den jungen nemen* LB; *ghis man ne pasake wardą sawa* TEIS 13,6 – *vnd er saget mir nicht wie er hiesse* LB; *nekentcziu wissus falschiwus kellus* RPS 119, 104 – *Darumb hasse ich alle falsche wege* LB.

Nėra duomenų, kurie patvirtintų Palionio prielaidą (ib), jog XVI–XVII a. Mažosios Lietuvos raštuose akuzatyvą čia būtų nulėmusi autorių tarmė. Tačiau vėlesniais laikais, kai dėl kolonizacijos ir germanizacijos Mažosios Lietuvos gyventojų sudėtis gerokai pakito ir susidarė palanki dirva sintaksiniams skoliniams plisti gyvojoje kalboje, neiginio akuzatyvas pietinėse aukštaičių šnektose galėjo labiau įsigalėti. Tokia būklė atsispindi Donelaičio raštuose. Jonas Šukys (1996: 52–53) „Metuose" rado 20 pavyzdžių, kuriuose akuzatyvas tiesiogiai siejamas su neiginį turinčiais tranzityviniais veiksmažodžiais (pvz.: *nesrebi sriubą* VD 241; *dar nekrutino sklypą* VD 448) ir dar 35, kuriuose jos siejamos netiesiogiai – per teigiamos formos bendratį (*poniškas ligas kentėt neprivalom* VD 31 ir pan.). Antra vertus, tiesiogiai nuo neigiamos formos veiksmažodžio priklausantis genityvas pastebėtas tik keturiuose pavyzdžiuose (pvz.: *mergaitės krosytų marginių nekenčia* VD 351; *ateisiančios žiemos ilgumo nežinom* RG 905); kiek daugiau pavyzdžių rasta su tarpiškai priklausomu genityvu (*margų marginių dar nešioti nedrįsta* VD 351; *neigi tabako jau rūkyt negalėjo* RG 243). Be to, neiginio akuzatyvas čia kartais siejamas ir su tais veiksmažodžiais, kurie kitais atvejais vartojami su neiginio genityvu, plg.:

tas būrą dar nepažįsta VD 504; *nepažydami svietą* RG 878 – *jau šviesos nepažino* RG 735; *nei kurpių, nei sopagų dar nepažino* RG 777; *mums nedavė valią* ŽR 197 – *visiems nei gero nedavė žodžio* ŽR 341 (Šukys 1996: 53).

Taigi neiginio akuzatyvo vartojimo sritis Donelaičio raštuose jau gerokai išplatėjusi, ir tai visai suprantama turint omenyje, kad XVIII a. viduryje lietuviai sudarė tik mažumą Tolminkiemio gyventojų (apie 25%, pasak Jurgio Lebedžio 1977: 198), o vokiečių kalboje po neigiamos formos objektinių veiksmažodžių tuo metu jau nuosekliai vartotas akuzatyvas (plg. Lockwood 1968: 10).

2.5. Dar platesnė akuzatyvo vartosena po neiginį turinčių veiksmažodžių paliudyta Jono Basanavičiaus paskelbtose pasakose, kurios daugiausia užrašytos pietinių vakarų aukštaičių ir žemaičių šnektose XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje. Pasak Janinos Švambarytės (1998: 58), genityvas čia pavartotas tik 10% pavyzdžių su objektiniais veiksmažodžiais (per 1000 sakinių su akuzatyvu ir tik apie 100 – su genityvu). Turint omenyje, kad į Basanavičiaus rinkinius įdėta tekstų, užrašytų ir kitose tarmėse, toks santykis rodo itin didelį akuzatyvo išplitimą, resp. genityvo vartosenos susiaurėjimą vakarų aukštaičių šnektose. Augustas Schleicheris savo gramatikoje taip pat atkreipė dėmesį į akuzatyvo su neigiamu veiksmažodžiu plitimą. Tai patvirtina ir dabartiniai tarmių tyrimai. Pastebėta, kad kuo arčiau buvusios Vokietijos (seniau – Prūsijos) sienos, tuo labiau įsišaknijęs neiginio akuzatyvas, o toliau į šiaurės rytus greta jo pavartojamas ir neiginio genityvas (Senkus 1959).

Šiaip jau genityvas po neiginį turinčių objektinių veiksmažodžių dabar vyrauja visose lietuvių kalbos tarmėse (išskyrus jau minėtus pietvakarių aukštaičius), nors greta jo kai kur, ypač žemaičiuose, pavartojamas ir akuzatyvas. Labiausiai apibendrinta neiginio genityvo taisyklė bendrinėje lietuvių kalboje. Vis dėlto ir čia netiesioginio ryšio atvejais (per teigiamos formos veiksmažodžių infinityvus) pripažįstamas genityvo / akuzatyvo įvairavimas (plg. Ulvydas, red. 1965: 187–188; 1976: 23–24; Ambrazas, red. 1997: 511; Oginskienė 1979; Piročkinas 1986: 186; Šukys 1998: 111, 202–203).

Senųjų raštų ir tarmių duomenys verčia manyti, kad neiginio genityvas lietuvių kalboje įsitvirtino seniai prieš raštijos pradžią. Platesnį neiginio akuzatyvo vartojimą Mažosios Lietuvos raštuose ir pietinių vakarų aukštaičių šnektose skatino vokiečių kalbos įtaka.

2.6. Genityvas su būsenos veiksmažodžiais, turinčiais neiginį, priešinamas veiksnio nominatyvui atitinkamuose sakiniuose be neiginio. Su neiginio genityvu paprastai siejami veiksmažodžiai *nebūti*, *nelìkti*, taip pat tariniu einančios bendratys *nematýti*, *negirdėti*, *nejaūsti* bei joms sinonimiški sangrąžiniai veiksmažodžiai *nesimāto, nesigīrdi, nesijaūčia*:

Kad aš augau, suvisu nėkokio mokslo nebuvo RT (LKT 61); *Jei nebus nūbangų* (= pabaigtuvių), *neliks durų ni langų* SLNT (LKT 71); *Išleidė lig paskutinio vaiko, nė vieno nebliko* KLK (plg.: *kas liko – tai Miko* JNŠ); *Dar kelio nematyt* PGG; *Duobė, va, tvarto neregėt* NMČ; *Tamsu, nieko nesiregi* TVR; *Šiandien negirdėt vėjo* ĖR; *Alaus gero gėrei, gersi, – galvoj nieko nesgīrdi* PRNG; *Būdavo, karvių ragų iš dobilų nesmāto* DS (plg.: *Visas sklypelis matos kaip in delno* SKDT) (daugiau pavyzdžių žr. Šukys 1998: 108–109).

Tokie sakiniai su neiginio genityvu turi apibendrintą beasmenės būsenos reikšmę. Daikto ar asmens nebuvimas tam tikroje vietoje ar tam tikromis aplinkybėmis reiškiamas asmeniniais sakiniais su nominatyvu, plg.:

Čia pabuvo, ir vėl ***anos*** *nebliko* MŽK – ***Valiunė*** *vieną dieną pasirodė ir nebliko* GRŠL.

Neiginio genityvas su būsenos (kaip ir su objektiniais) veiksmažodžiais būdingas ir XVI–XVII a. raštams, plg.:

nera iô czônai VEE 56_{16} (*Er ist nicht hie* LB MRK 16,6); *ir nera ne wieno sutwerimo pokim io neregimo* SP I 14_{24-25};

tokia pat buvo ir jo reikšmės priešprieša nominatyvui, pvz.:

Nera jame ***weida*** *nei* ***graiksztuma*** */ kada weisdeiom ant iô / nebuwa* ***weidas*** *kursai mumus passimegtu* VEE 214–215 (Iz 53,5) – *Er hat keine gestalt noch schône / wir sahen jn / aber da war keine gestalt die vns gefallen hette* LB.

2.7. Latvių kalboje paliudyti tie patys neiginio genityvo vartosenos tipai:

(a) objektinės konstrukcijos su tiesiogiai nuo veiksmažodžio priklausomu genityvu: *tās vietiņas nezināju* BW 3725 'tos vietelės nežinojau'; *meitas naida neturēja* 6513 'mergos pykčio neturėjo' (Gāters 1993: 108–109);

(b) su netiesiogiai – per infinityvą ar dalyvį – priklausomu genityvu: *irbju šauti nemācēja* BW 30462 'kurapkų šaudyt nemokėjo'; *neviens sveicinātāja nebij redzējis pienākam* 'nė vienas sveikintojo nebuvo matęs prieinant' (Lepika 1954: 14);

(c) subjektinės konstrukcijos, kuriose genityvas santykiauja su nominatyvu: *kafstâs zemês zìemas nav* 'šiltuose kraštuose žiemos nėra' (Endzelīns 1951: § 403. Plačiau apie neiginio genityvą latvių kalboje žr. Lepika 1954; Bergmane e.a., red. 1959: 394; Gāters 1993: 107–110).

Latvių liaudies dainose neiginio genityvas dar vartojamas gana reguliariai. Pagrečiui, kaip ir lietuvių kalboje, randama ir neiginio akuzatyvo atvejų (plg. *šmuku zyrgu najem* 'gražų arklį neimk' Endzelīns 1951: § 403). Rašytinės tradicijos laikais tiek šnekamojoje, tiek rašomojoje kalboje toks akuzatyvas yra linkęs plisti, ir neiginio genityvo vartojimo sritis dabar jau yra smarkiai susiaurėjusi (plg. Lepika 1954: 44).

2.8. Slavų kalbose neiginio genityvas plačiai vartojamas nuo seniausių laikų. Jo vartosenos tipai sen. bažn. slavų kalboje atitinka tuos, kurie būdingi lietuvių bei latvių kalboms ir nepriklauso nuo graikiškų originalų įtakos, pvz.:

(a) *blǫdite ne vědǫšte kъnigъ ni sily bžiję* MT 22, 29 MAR 'klystate nežinodami knygų (raštų) nei Dievo galybės' – πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ N; *vina ne imǫtъ* JN 2,3 ZOGR, MAR, ASS 'vyno neturi' – οἶνον οὐκ ἔχουσιν N;

(b) *crьstva bžьe naslědovati ne mogǫtъ* EUCHSIN 89 a 20 'Dievo karalystės paveldėti negali' – βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν (Večerka 1958: 188);

(c) *ne bě ima města v obitěli* LK 2,7 MAR, SAV, ASS 'nebuvo jiems vietos užeigoje' – οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι N; *ne bě ima čęda* LK 1,7 MAR, ZOGR, ASS 'nebuvo jiems vaiko' – οὐκ ἦν αὐτοῖς τέκνον N (Chodova 1980: 214–215).

Tyrimai rodo autochtonišką neiginio genityvo pobūdį dideliame slavų kalbų areale ir laipsnišką jo vartosenos siaurėjimą objektinėse konstrukcijose (ypač ryškų pietinėse – bulgarų, serbų bei kroatų, slovėnų kalbose)[15]; antra vertus, subjektinėse kon-

[15] Miklosich 1868–1874/4: 498–501; Vondrák 1928: 251–252; Večerka 1958; Hausenblas 1958: 114–120; Borkovskij 1968: 274–277; Stanislav 1973: 158–159; Chodova 1980: 214–221; apie neiginio genityvo nykimą rusų kalboje žr. Timberlake 1986: 354–355 ir plačią bibliografiją Corbett 1986: 361–372.

strukcijose rytų slavų kalbos kai kur linkusios apibendrinti genityvą.

2.9. Genityvo vartojimas su neigiamais veiksmažodžiais vietoj akuzatyvo arba nominatyvo paliudytas ir seniausiuose germanų kalbų tekstuose – gotų Biblijos ištraukose. Pažymėtina, kad abi neiginio genityvo atmainos – objektinis ir subjektinis genityvas – čia nepriklauso nuo graikiškų šaltinių, pvz.:

(a) *ni habaida diupaizos airþas* MRK 4,5 – οὐκ εἶχεν γῆν πολλήν 'neturėjo gilios žemės';

(c) *ni was im rumis* LK 2,7 'nebuvo jiems vietos'; *ni was im barne* LK 1,7 'nebuvo jiems vaikų' (Guchman 1958: 121), plg. 2,8 (c).

Vėlesniais germanų kalbų raidos laikais tokios vartosenos pastebima tik liekanų, pvz., sen. vokiečių aukšt. *tû ni habis kiscirres* 'tu neturi indo (vandeniui semti)' Lockwood (1968: 10).

2.10. Nors neiginio genityvas baltų, slavų ir germanų kalbose yra bendras ir neabejotinai senas reiškinys, bet tai dar neduoda pamato jį skirti prie indoeuropietiško paveldo. Graikų ir indoiranėnų kalbose pastebėtuose pavyzdžiuose genityvas, priklausomas nuo neigiamos formos veiksmažodžių, yra labai artimas partityviniam, pvz. gr. οὔ πῃ χροὸς εἵσατο N 191 'niekur nebuvo odos matyti' (Plg. Schwyzer, Debrunner 1975: 102).

Taigi svarbu atkreipti dėmesį į neiginio genityvo santykį su neabejotinai paveldėta partityvine vartosena. Tas santykis istorinės kalbotyros darbuose aiškintas dvejopai. Vieni tyrinėtojai laikė neiginio genityvą tiesiog partityvinio genityvo pogrupiu (Miklosich 1868–1874: 498; Brugmann 1911: 611–613; Fraenkel 1928: 47–55; Schwyzer, Debrunner 1975: 102), kiti jį tik kildino iš partityvo (Meillet 1934: 465; Endzelīns 1951: 403)[16].

Neiginio genityvo ryšį su partityvine vartosena galima matyti ir iš lietuvių kalbos pavyzdžių, kuriuose daiktavardžio genityvas yra tam tikros medžiagos, masės pavadinimas (a) arba, eidamas daugiskaita, reiškia skaičiuojamus dalykus (b):

(a) *Kasė visą naktį, o aukso nerado* MRC (plg. *rado aukso*); *Mes, pyrago neragavę, namo nevažiuosma* KP (plg. *pyrago ragavę*); *Nepilk vandens ant slenksčio!* YL (plg. *pilk vandens*);

(b) *Eidamas jis nesutiko žmonių* VL (plg. *sutiko žmonių*); *Ta višta nedės kiaušinių* VRN (plg. *dės kiaušinių*).

Tokie neiginio genityvo pavyzdžiai tiesiogiai rikiuojasi į jau 1.3.4 aptartą kiekio reikšmės genityvų eilę, kurioje ant pirmos pakopos atsistotų vad. „kiekybės turinio" genityvas, reiškiantis abibrėžtą (*turėjo / paėmė maišą pinigų*) arba neapibrėžtą kiekį (*turėjo / paėmė šiek tiek pinigų*), toliau – partityvinis genityvas, reiškiantis neapibrėžtą kiekį (*turėjo / paėmė pinigų*), o trečiąją vietą galėtų užimti neiginio genityvas, reiškiantis kiekio nebuvimą (*neturėjo / nepaėmė pinigų*, plg. vok. *er hatte kein Geld*, angl. *he had no money*), pvz.: *tu nepaimsi šitų pinigų* BsP_{II} 200. Taip pat santykiauja su kie-

[16] Beje, buvo bandyta neiginio genityvą išvesti ir iš abliatyvo (žr. Potebnja 1958: 320–321; Peškovskij 1956: 296–297).

kio konstrukcijomis ir vad. subjektinis neiginio genityvas, priklausantis nuo būsenos veiksmažodžių, plg.: *kaime buvo daug žmonių / buvo žmonių / nebuvo žmonių*.

Neiginio genityvo išsirutuliojimą iš partityvo Brugmannas yra aiškinęs taip: neigimo atvejais kalbėtojas suvokiąs, kad iš daiktavardžiu žymimos visumos jokia dalis nesanti veiksmo liečiama: kas miško nemato, nemato nė vienos miško dalies. Todėl partityvui būdingą raišką nesunku perkelti į neigimą[17]. Panašiai aiškina partityvinės reikšmės ryšį su Romano Jakobsono postuluota „bendrąja genityvo reikšme" Alanas Timberlake'as (1986: 345): genityvas žymi tam tikrą dalyvavimo veiksme apimtį, o neigiamajame sakinyje ta dalyvavimo apimtis nuneigiama: participantas apskritai nedalyvauja veiksme. Tačiau taip susieti su partityvu dabar galima tik nedidelę dalį neiginio genityvo konstrukcijų, visų pirma minėtus (a) ir (b) tipų pavyzdžius. Gali būti, kad tokio tipo konstrukcijos kitados buvo neiginio genityvo pradmenys. Tačiau dauguma lietuvių, latvių, slavų ir, matyt, gotų kalbų neiginio konstrukcijų jau negali būti skiriamos prie partityvinių, nes genityvas jose neturi kiekio reikšmės ir yra lemiamas neiginio. Tai ypač akivaizdu tuose lietuvių kalbos sakiniuose, kuriuose nuo veiksmažodžių su neiginiu priklauso konkrečius pavienius dalykus žyminčių daiktavardžių genityvas, pvz.:

Neapleisk kelio dėl takelio (plg. *apleisk kelią*); *Su medžiu lygus, niekad saulės nemato* (plg. *saulę mato*) (Daugiau pavyzdžių žr. Jablonskis 1957: 236; 584–585; Balkevičius 1963: 187; Sirtautas, Grenda 1988: 107; Šukys 1998: 109–110).

Toks genityvas priešinamas akuzatyvui ne pagal semantinį požymį (pvz., tam tikrą kiekio reikšmę), o pagal sintaksinę taisyklę, kuri reikalauja po neiginį turinčių tranzityvinių veiksmažodžių keisti akuzatyvą genityvu. Ta taisyklė veikia nepriklausomai nuo leksinių ir semantinių faktorių; genityvo formą daiktavardis gauna ir tada, kai su atitinkamu teigiamos formos veiksmažodžiu genityvą pavartoti apskritai neįmanoma. Genityvu keičiami ne tik akuzatyvai, priklausantys nuo tranzityvinio veiksmažodžio junglumo, bet ir žymintys laiko ar vietos (kelio) kiekį, jeigu tik jie tiesiogiai siejami su neigiamu veiksmažodžiu, pvz.:

Ten išbuvau dvi dienas – Ten neišbuvau dviejų dienų; Kelionė (už)truko savaitę – Kelionė ne(už)truko savaitės; Nuėjau pusę kelio – Nenuėjau (nė) pusės kelio.

Sakiniuose su būsenos veiksmažodžiais genityvu keičiamas veiksnio nominatyvas, ir sakinys gauna beasmenės būsenos reikšmę (plg. 2.6). Turėdama tokį universalų pobūdį neiginio genityvo taisyklė visų pirma lemia linksnio parinkimą ir jau minėtų (a) ir (b) tipų sakiniuose, kur daiktavardis žymi medžiagą, masę ar skaičiavimo dalykus. Jos veikimo pagrindinę sąlygą geriausiai apibūdina Jablonskis (1957: 584) teigdamas, jog „pats tas kilmininkas turi būti glaudžiai susijęs su neigiamąja veiksmažodžio

[17] „Indem nämlich der Sprechende verneinen will, dass etwas inbezug auf den Substantivbegriff vor sich geht, ergibt sich ihm leicht die Vorstellung, dass von dem Ganzen dieses Substantivbegriffs nichts durch die Handlung betroffen wird; wer den Wald nicht sieht, sieht nichts von ihm" (Brugmann 1911: 611).

lytimi". Tuo tarpu Fraenkelio pastaba, jog neiginio genityvas vartojamas, kai į veiksmą ir jo poveikį objektui žiūrima bendriau ir abstrakčiau, o akuzatyvas – kai kalbama apie atskirą konkretų atvejį (1928: 48) labiau tinka slavų kalboms, kur neiginio genityvo vartosenos sritis objektinėse konstrukcijose yra gerokai siauresnė.

Neiginio genityvo sintaksinė taisyklė ryškiai atskyrė konstrukcijas su neigiamos formos veiksmažodžiais nuo tų atvejų, kur genityvas yra motyvuotas partityvinės (neapibrėžto kiekio) reikšmės. Baltų, slavų ir bent dalies germanų kalbų areale ta taisyklė buvo apibendrinta ir įsigalėjo, matyt, šių kalbų grupių senųjų tarpusavio kontaktų laikais. Jos senovinį pobūdį germanų kalbose rodo gotų IX a. tekstai, o slavų kalbose – reguliari vartosena jau sen. bažnytinės slavų kalbos paminkluose ir laipsniškas siaurėjimas daugelyje slavų kalbų, užfiksuotas istoriniais laikais. Taigi čia turime vieną iš senų sintaksinių bendrybių, siejančių baltų, slavų ir germanų kalbas.

2.11. Pažymėtina, kad sintaksinė taisyklė, reikalaujanti keisti su veiksmažodžiu siejamą linksnį neigiamuose sakiniuose, yra būdinga ir estų, suomių bei kitoms vakarų finų kalboms. Tų kalbų neigiamuose sakiniuose partityvas vartojamas tiek „objektinėse", tiek ir „subjektinėse" konstrukcijose visai taip pat kaip baltų kalbose, pvz.: suom. *mie heitä en tuntent* 'aš jos nepažinau'; *ole kettām pelastaijā* 'nėra išgelbėtojo (Larsson 1983: 77, 80). Vakarų finų partityvas, kaip ir baltų bei kitų indoeuropiečių genityvas, plačiai vartojamas ir neapibrėžto kiekio reikšme, bet neigimo atvejais jo priešprieša akuzatyvui šios reikšmės pagrindu neutralizuojama. Detalūs partityvo tyrimai vakarų finų kalbose rodo, kad to linksnio vartoseną neigiamuose sakiniuose, kaip ir neapibrėžtam kiekiui reikšti, vakarų finai veikiausiai yra perėmę iš baltų kartu su daugeliu leksinių skolinių senųjų baltų–finų kalbų kontaktų laikais (Larsson 1983: 2–3, 141–147). Dabartiniuose tipologijos darbuose partityvas kartu su neiginio genityvu yra laikomas viena iš Baltijos jūros regiono kalboms būdingų sintaksinių izoglosų (Koptjevskaja-Tamm, Wälchli spausd.).

3. ABLIATYVINĖ REIKŠMĖ

3.1. Abliatyvinę (išeities bei atskirties) reikšmę lietuvių kalbos genityvas yra paveldėjęs iš tolimoje indoeuropiečių senovėje vartotų formų (daugiausia su **-ōd*), kurios baltų (kaip ir slavų, sen. graikų) kalbose prisišliejo prie genityvo. Jų pirmykštė paskirtis, matyt, buvo reikšti išeities tašką – tuos daiktus ar asmenis, nuo kurių judama, tolstama. Lokalinė tų formų reikšmė buvo priešinga tai, kurią vėliau gavo lietuvių kalbos postpoziciniai lokatyvai – iliatyvas ir aliatyvas. Indoiranėnų, gal ir senojoje italikų kalbose tos formos buvo apibendrintos kaip abliatyvo linksnis su labai trūktina paradigma. Galimas dalykas, kad ir pagrindinė **o* kamieno abliatyvo forma su **-ōd* minėtose kalbose yra susidariusi panašiai kaip lietuvių kalbos iliatyvas, t. y. prisidėjus gale postpozicijai **-(o/e)d*, kuri šiuo atveju turėjusi priešingą – „iščentrinę" reikšmę (plg. lot. *de* 'iš', sl. *otъ* 'iš, nuo'). Kadangi tos abliatyvinės formos baltų kalboje susiliejo su genityvu jau labai senais laikais, jų pirminės reikšmės ne visada išskiriamos iš tų, kurios nuo seno būdingos genityvui. Vis dėlto lietuvių kalboje galima įžiūrėti dar gana aiškių abliatyvinės vartosenos pėdsakų.

3.2. IŠEITIES TAŠKO reikšmė, kuri veikiausiai buvo prototipinė, lietuvių kalboje išliko neproduktyviose, stabarėjančiose konstrukcijose, daugiausia su veiksmažodžiu *bė́gti*:

Vagies bėk ir pėdų ALKS; *Pirmo turgaus nebėk* LP (plg. *Nuo pirmo kupčiaus nebėk* LŠ); *Netoli to bėgęs* VV ('nedaug tesiskiria').

Panašiai ir senuosiuose raštuose, pvz.:

Wilko bebeginėdams uźbegsi Lokį B 1007 (t. p. 160, 184, 435, 972); *Tadelei ir S. Paw... ischbega ranku neprieteliu sawu* WP 55_{10-12}; *Idant hadnais butumbite ischbekti ta wissa kas turres buti* WP 12_{32}.

Šią reikšmę genityvas išlaikė ir retose konstrukcijose su *tekė́ti, tólti,* senuosiuose raštuose – ir su *gélbėti*:

Teka upelis šaltinėlio, iš kraštų auga žalios nendrelės ZP (LKŽ$_{XVII}$ 514); *Ans savo namų nutolo* KV (plg. *Nutōlna vaikai nuo tėvų* DŪNŽ (LKŽ$_{XVI}$ 505); *Tikim Iesu Christu kelusi (...) Smertis amszinas gelbeijusi* MŽ 244_{5-6}, 90_{9-10} (*śmierci wiecznej nas zbawił* MCH 151, t. p. 296_{6-8}); *Wisu nepigumu gi giałbesiu – Ze wszey trudnośći wybáwię iego* PK 80_{16}.

Latvių tautosakoje irgi paliudyta atitinkamos reikšmės konstrukcijų, plg.: *Vilka, lāča tā nebēgu* BW 13167/1 'vilko, lokio taip nebėgau'; *Kuŗas zemes es pārvedu (līgavu)* 183 '(iš) kurios šalies aš atvedžiau (nuotaką)' (Gāters 1993: 111); *kuŗa pura tu izlīdi?* 382 '(iš) kokio purvyno tu išlindai?' (Endzelīns 1951: § 407).

Šiuose sakiniuose genityvas jungiamas prie veiksmažodžio kaip lokalinis linksnis, sintaksiškai nesąlygojamas veiksmažodžio junglumo. Panašiai senovės indoiranėnų kalbose abliatyvas buvo siejamas su judėjimo veiksmažodžiais, pavyzdžiui, su Vedų *i-* 'eiti', *dhāv-* 'bėgti', *pat-* 'kristi', taip pat kauzatyviniais: *aj-* 'varyti' (*ṓkasaḥ* 'iš namų', žr. Delbrück 1893: 201). Tačiau tokia vartosena labai anksti sunyko; jau Avestoje jos yra tik prieveiksmėjančių liekanų. Homero graikų kalboje paliudyti išeities bei atskirties reikšmių genityvai su traukimąsi nuo ko nors žyminčiais veiksmažodžiais χάζομαι, χωρέω, εἴκω ir pan. vėliau užleidžia vietą genityvui su prielinksniais (Schwyzer, Debrunner 1975: 91–92). Panašiai ir senojoje lotynų kalboje vartoti abliatyvai su judėjimo veiksmažodžiais *curro, fugio* 'bėgu', *mitto* 'siunčiu' klasikiniu laikotarpiu keičiami prielinksninėmis konstrukcijomis ir geriau išlieka tik eidami vietų pavadinimais, pvz.: *Athenīs proficisci* '(iš) Atėnų išvykti' ir pan. (žr. Krahe 1972: 105–106; Hofmann, Szantyr 1972: 102–103). Atskirties genityvo su judėjimo veiksmažodžiais tiktai likučiai paliudyti senuosiuose slavų kalbų paminkluose, plg. s. rus. *běži, duša, Vavilona* 'bėk, siela, (nuo) Babilono'[18]. Tokiame kontekste aiškiai matyti, kad lietuvių kalbos konstrukcijos, kuriose genityvas su intranzityviniais veiksmažodžiais turi prototipinę išeities taško reikšmę, yra bendro indoeuropiečių senovės paveldo dalis.

[18] Plačiau apie abliatyvinės reikšmės genityvą slavų kalbose žr. Miklosich 1874: 451–454; Vondrák 1928: 246; Borkovskij, Kuznecov 1965: 466; Morozova 1968: 152–154.

3.3. ATSKIRTIES reikšmė, labai artima jau aptartajai, išryškėja sintaksiniais archaizmais virtusiose konstrukcijose su veiksmažodžiais *atsiskirti, likti*, pvz.:

Ko saulužės atsiskyrei? RD 27; *Jei liksiu šito karo, tai tapsiu daktaru* LP[19].

Atskirties reikšmę išlaikė ir genityvas su veiksmažodžiu *gintis* (t. p. *apsiginti, atsiginti*), vartojamu reikšme 'apsisaugoti', pvz.:

Ar šunų gyneis su ta lazda? ĖR; *Negalėjau tų bičių atsiginti* RM.

Kai kuriose atskyrimą iš tam tikros visumos žyminčiose konstrukcijose genityvas gali būti suprantamas ir kiekybės turinio bei partityvine reikšme, pvz.:

Žiupsniuką ataskiri ramunėlių, indedi vandenin UPN (LKŽ$_{XII}$ 931); *Duonos ir man riekutę atriekit*; *Šitų lašinių turėsiu ir aš atsipjauti* Jablonskis (1957: 590).

3.4. Artimą atskirčiai lokalinę reikšmę genityvas turi kai kuriose konstrukcijose su veiksmažodžiu *lenktis*, kai jis žymi 'apeiti lanku vengiant susitikti', pvz.:

Oi lenkias lenkias giedri saulelė juodųjų debesėlių KRVD 39; *Mėšlo lenkis ne dėl baimės – dėl smarvės* PND.

Tokios konstrukcijos, matyt, istoriškai pagrįstos valentinio palydovo nereikalaujančia šio veiksmažodžio vartosena, plg.:

Nesilenk (= neik lanku), tai visur užkliūsi DS.

Tačiau dabar veiksmažodis *lenktis* dažniausiai turi apibendrintą reikšmę 'vengti, saugotis', o genityvas eina jo būtinuoju palydovu, žyminčiu vengiamą dalyką, pvz.:

Taip tu lenksies anytėlės kaip ugnelės kibirkštėlės JV 26,

taip ir senuosiuose raštuose:

Kas tadu linkiasi tu żodziu – strzeże się tych słów SP$_{II}$ 55$_3$ (plg. *kuris saugoiasi wisokiu żodžiu* ib. 55$_{26-27}$).

Kadangi veiksmažodis *véngti* < **u̯engh-* kitados irgi reiškė 'lenkti', jo junginys su genityvu taip pat galėjo būti pagrįstas lokaline linksnio reikšme, kuri vėliau buvo apibendrinta. Jos galimus pėdsakus ir ryšį su 'lenktis' galima įžiūrėti tokiuose sakiniuose:

[19] Panašiai ir Bretkūno pavyzdyje su *ap(i)plėšti*: *Jus appleschat manne mana waikų* BRB I MOZ 42,36, tačiau čia galima ir vokiško teksto įtaka, plg. *Ir beraubt mich meiner kinder* LB.

Vengu, pro šalį eitu DAUK (LKŽ$_{XVIII}$ 710); *(Vilkas) vengia žmonių, artie neina* KLT; *Kristus ... anu newenge, nebega* BRP$_{II}$ 74$_{5}$.

3.5. Kokiu būdu keitėsi genityvo ryšys su veiksmažodžiu dėl reikšmės apibendrinimo, matyti ir iš konstrukcijų su veiksmažodžiu *kratýtis*, kurio sena konkreti reikšmė 'drebėti' padėjo pagrindą bendrinei (perkeltinei) 'vengti, gintis, bijoti', pvz.:

Kratos ji to senio SLN; *Ko čia kratais tos čerkikės?* KRŠ.

Savarankiškai ligi šiol gali būti vartojami ir veiksmažodžiai *sáugotis, sérgėtis* reikšme 'būti arsargiam', pvz.:

Dabar vagys pradėjo saugotis JRK 95; *Kas saugojas, tą ir Dievas saugo* VL; *Sergėkis, kad nesusirgtumi* PLN (žr. LKŽ$_{XII}$ 182–183, 427).

Tačiau dažniausiai šie veiksmažodžiai yra vartojami su genityvu, reiškiančiu psichinės būsenos (vidinio atsiribojimo) turinį (kontentyvą), pvz.: *saugotis / sergėtis vagių (kaimynų, blogų žmonių)* ir pan. (žr. dar Jablonskis 1957: 589–590).

Artimą vidiniam atsiribojimui reikšmę genityvas turi ir eidamas su veiksmažodžiais, žyminčiais neigiamai konotuotas būsenas (*bijóti, būgštauti, nusigąsti, gėdytis, bodėtis* ir pan.). Šie veiksmažodžiai, kaip ir *sáugotis, sérgėtis, gìntis*, gali būti vartojami ir savarankiškai, tačiau jų žymimos būsenos turiniui (kontentyvui) apibrėžti dažniausiai yra reikalingas genityvas, pvz.: *bijoti / būgštauti vilkų, nusigąsti griaustinio, gėdytis mergų, bodėtis svečio* (pavyzdžių žr. Fraenkel 1928: 82–83; Valiulytė kn.: Ulvydas, red. 1976: 21; LKŽ$_{I}$ 665, 790, 926; LKŽ$_{III}$ 152). Pirminė atskirties reikšmė įžiūrima ir atitinkamose konstrukcijose latvių kalboje (su *bīties, bijāties, kaunēties*), slavų (s. b. sl. *bojati sę, styděti sę* + GEN.), graikų ir kitose kalbose, o sen. indoiranėnų čia vartotas abliatyvas (pvz., su s. ind. *bhī-* 'bijoti', *rēj-* 'sudrebėti').

Reiškiant vidinį atsiribojimą nuo ko nors ar emocinės būsenos turinį genityvas dabartinėje kalboje jau nėra laisvai siejamas su veiksmažodžiu, o sąlygojamas valentingumo, taigi genityvo ryšys su veiksmažodžiu yra sintaksiškai apibrėžtas. To ryšio pobūdžio nekeičia ir kai kur galimas linksnio įvairavimas, plg.: *kratytis skolininkų / darbo / kaimynų* ir *kratytis skolininkais / darbu / kaimynais*. Skirtingi linksniai čia yra tiesiog sintaksiniai variantai, jie valdomi veiksmažodžio ir nekeičia junginio reikšmės (plg. Sližienė 1994: 359). Tas pasakytina ir apie vis labiau įsigalinčias prielinksnines konstrukcijas, priklausomas nuo daugelio minėtų veiksmažodžių: *kratytis nuo skolininkų, saugotis / sergėtis nuo vagių, atsižadėti nuo artimųjų*.

Su kai kuriais emocinės būsenos veiksmažodžiais (*verkti, gedėti, liūdėti* ir pan.) kontentyvinės reikšmės genityvas turi priežasties atspalvį ir gali būti vartojamas pagrečiui su prielinksnine konstrukcija *dėl* + GEN.:

Žvingia žirgelis abrakėlio, verkia sesutėla vainikėlio JV I 122; *Aš jumiem padėsiu brolelio verktie* KRVD 158; *Gedėsiu tėvužėlio aš pulką metelių* JD 140; *neliūdėk savo mirusios pačios* BALČ (LKŽ$_{VII}$ 598).

Panašiai genityvas nuo senųjų raštų siejamas ir su veiksmažodžiu *juõktis*, pvz.:

Wiriausieghi Plebonų iůkes io tarp sawęs BRB MK 15,31 (*die Hohen priester verspotteten jn vnternander* LB); *nesa kursai tatai girdes, manens iůksis* BRB I MOZ 21,6 (*denn wer es hóren wird / der wird mein spotten* LB); *Schita iokessi brolio wedanczio murinka* BRP_I 190_{15}; *Manęs nejuõk* LP (žr. dar Fraenkel 1928: 82; Palionis 1967: 155; $LKŽ_{IV}$ 420–421).

Kontentyvo reikšme su šiuo veiksmažodžiu nuo senųjų raštų vartojamas ir datyvas bei instrumentalis, o dabartinėje kalboje įsivyravę konstrukcijos su prielinksniu *iš*, turinčiu prototipinę išeities taško (t. y. abliatyvinę) reikšmę.

3.6. Senuosiuose raštuose genityvas buvo siejamas su veiksmo pabaigą ar atsitraukimą nuo ko nors žyminčiu veiksmažodžiu *liáuti(s)*; iš tekstų santykio su originalais matyti, kad kai kur tokią vartoseną galėjo remti ir lenkų kalba, pvz.:

Liaukesi pikto (paraštėje, vietoj pabr. *Pamesk piktenibe*) *ir darik gera* BRB PS 37,27 (*Las vom bósen vnd thu guts* LB); *Ir todryn palowis rustibes... gieydżia... atłeyst – I przéto poprzestáwszy gniewu...* SP_I 136_{16-18}; *nessilauia iụ (= grekụ)* WP $142a_{17}$; *szitié... palówe prabągụ / apsiriimo ir girtâwimo* DP 586_{17-18} (*ci... zániechawszy sbytkow / obżarstwa y opolstwá* ^3W 668); *Ieib liauczias piktibiu mana* MŽ 67_2 (*żebych przestał złośći moich* MCH 127).

Kaip ir kiti jau minėti veiksmažodžiai, *liáuti(s)* nuo seno vartojamas ir savarankiškai, pvz.:

Liovė perkūnija RD 193 ($LKŽ_{VII}$ 396); *Kerschtas tawo brolio liausis* BRB I MOZ 27,44 (*bis sich sein zorn widder dich von dir wende* LB); *thinai lowesi Rubeszus* BRB JOZ 19,47 (*vnd an den selben gehet die grentze... aus* LB) (plačiau Ambrazas 1978: 35).

Su šiuo veiksmažodžiu siejamo genityvo abliatyvinę reikšmę rodo pagrečiui vartojama prielinksninė konstrukcija su *nuo*, pvz.:

Palausi nůg tawa darba MŽ 388_{9-10} (*Du solt von deim thun lassen ab* MCH 450); *Lauientims nůg ghreku* ib 354_3 ir pan. (žr. dar $LKŽ_{VII}$ 396).

3.7. Savitas genityvo santykis su akuzatyvu susidarė konstrukcijose su veiksmažodžiais *prašýti*, *kláusti*. Jose partityvinės kilmės genityvas įsitvirtino prašomo ar klausiamo dalyko reikšme, bet asmuo, kurio prašoma ar klausiama, dažnai reiškiamas akuzatyvu, pvz.:

Prašaite tėvą lentos KLI; *Klausk durnių proto.*

Tas genityvo ir akuzatyvo reikšmių skirtumas tapo vyraujantis bendrinėje kalboje, tačiau daugelyje tarmių prašomas ar klausiamas asmuo irgi nusakomas genityvu, plg.:

Aš prašiau Dievo per visą dieną ūkanotos naktelės BSO 66; *Aš tavęs klausiu pinigų* UT.

Genityvas šalia akuzatyvo nuo seno plačiai vartojamas ir reiškiant asmenį, į kurį meldžiamasi, pvz.:

io melsties BrP$_1$ 181, *meldessi io* 382; *meldesi io* (tais. *iam*) BrB Jon 9,38 (*Vnd betet jn an* LB); *Melsies Diewo* Mt 4,10 (*Du solt anbetten Gott* LB; *Dominum Deum adorabis* Vulg), plg. *tassai Diewą melsis* Job 12,4 (*der wird Gott anruffen* LB).

Panašiai genityvas siejamas su veiksmažodžiu *šaūkti(s)* reikšme 'labai prašyti ką': *kunego šauktis* Sz; *angelo šaukėsi* Mrk LTR, taip irgi nuo raštijos pradžios, pvz.:

Szaukéu iųsu / tieġ o iųs ne noreiote DP 96$_{3-4}$ (*Wołałem was / práwi* ^{3}W 97$_{15}$).

Toks prašomo, klausiamo, meldžiamo asmens genityvas gali būti abliatyvinės prigimties (plg. Fraenkel 1928: 71). Taip spėti leidžia sinonimiški sakiniai, kuriuose genityvas eina su atskirties priešdėliu *iš* (pvz.: *prašė iš kareivio duonos* Aln), atitinkamos prielinksninės konstrukcijos giminiškose kalbose: slavų (su prielinksniu *otъ*), lotynų (su *ab, ex*), graikų (su παρά) ir abliatyvas sen. indų tekstuose (Speyer 1896: 15).

Apskritai abliatyvinė genityvo reikšmė daugeliu atvejų yra artima partityvinei, ir tarp šias reikšmes turinčių konstrukcijų aiškią ribą išvesti sunku. Galimas dalykas, kad abliatyvinės reikšmės formų sutapimas su genityvu baltų kalbose padėjo išsaugoti genityvo partityvinę vartoseną, kuri anksti susiaurėjo kalbose, pavertusiose abliatyvą atskiru linksniu (pavyzdžiui, lotynų kalboje)[20].

3.8. Konstrukcijos, kuriose genityvas siejamas su vidinį atsiribojimą, baimę, kitas neigiamai konotuotas būsenas reiškiančiais veiksmažodžiais, dabartinėje lietuvių kalboje įeina į tą pačią grupę kaip ir tos, kuriose partityvinės kilmės genityvas siejamas su veiksmažodžiais *láukti, noréti, trókšti, geĩsti, gailéti(s), pavydéti, klausýtis* ir pan.[21] Genityvas tais atvejais reiškia veiksmažodžiu nusakytos vidinės būsenos turinį (kontentyvą), eina veiksmažodžio būtinuoju palydovu ir turi papildinio funkciją. Pagal pasyvinę transformaciją jis visai atitinka tiesioginio papildinio akuzatyvą, priklausomą nuo tranzityvinių veiksmažodžių (plg. *motinos bijomas / prašomas / laukiamas / geidžiamas svečias*).

Taigi konstrukcijose su abliatyvinės reikšmės genityvu išryškėja ta pati raidos kryptis, kuri pastebėta kalbant apie partityvines konstrukcijas. Genityvas, seniau turėjęs atskirties reikšmę, ilgainiui irgi įtraukiamas į veiksmažodžio semantinės bei sintaksinės traukos lauką, netenka savarankiškos reikšmės ir darosi jo valdomas papildinio linksnis.

[20] Plg. Kuryłowicziaus požiūrį į abliatyvą kaip į partityvinio genityvo istorinį pamatą (1964: 189–190; 1977: 142–143).

[21] Apie tokius dabartinėje lietuvių kalboje genityvą valdančius veiksmažodžius žr. Senn 1966: 388–340; Valiulytė kn.: Ulvydas, red. 1976: 21–22; Šukys 1998: 89–93.

IŠVADOS

1. Linksnių parinkimo semantinė motyvacija, būdinga seniausiems indoeuropiečių kalbų raidos laikams, atsispindi lietuvių kalbos adverbalinio genityvo vartosenoje partityvine (neapibrėžto kiekio) ir abliatyvine (atskirties) reikšmėmis.

2. Partityvinė genityvo reikšmė lietuvių kalbos tarmėse ir senuosiuose raštuose yra itin gerai išlaikyta. Šios reikšmės pagrindu genityvas su daugeliu objektinių veiksmažodžių sudaro opoziciją akuzatyvui, o su būsenos ir jos kaitos veiksmažodžiais – nominatyvui ir eina tos opozicijos žymėtu nariu.

3. Partityvinio genityvo vartosena kito lietuvių kalboje dviem svarbiausiom kryptim: a) vietoj genityvo, anksčiau vartoto greta akuzatyvo su kai kurių semantinių grupių veiksmažodžiais (reiškiančiais prisiminimą ar užmiršimą, kvietimą, saugojimą, kontaktą su daikto paviršiumi ir pan.), buvo apibendrintas akuzatyvas; b) su veiksmažodžiais, reiškiančiais siekimą, norą, laukimą, ieškojimą ir pan. arba turinčiais veiksmo pilnio reikšmės priešdėlius, buvo apibendrintas genityvas. Abiem atvejais linksnių semantinė opozicija partityvinės reikšmės pagrindu neutralizuojama ir semantiškai motyvuotas linksnio parinkimas keičiamas sintaksiniu valdymu.

4. Su partityviniu genityvu gali būti siejama ir kai kurių dabar jau suprieveiksmėjusių genityvo formų vartosena laikui reikšti, rodanti ankstesnį semantinį šio linksnio pobūdį.

5. Partityvinio ir vad. kiekybės turinio genityvo analizė leidžia suponuoti ne tik sinchroninius, bet ir diachroninius tų konstrukcijų ryšius tolimoje indoeuropiečių kalbų senovėje ir paaiškinti genityvo su supinu genezę.

6. Genityvo vartosena partityvine reikšme sudarė istorinį pamatą neiginio genityvui. Lietuvių ir latvių kalbose įsivyravo sintaksinė taisyklė, reikalaujanti keisti su neigiamu veiksmažodžiu siejamą akuzatyvą ar nominatyvą genityvu. Ta taisyklė buvo apibendrinta ir prarado semantinę (partityvinę) motyvaciją. Panašiai neiginio genityvas, išsiskyręs iš partityvinio, buvo apibendrintas slavų ir iš dalies germanų kalbose. Taigi neiginio genityvas gali būti laikomas baltų, slavų ir germanų kalbas jungiančia sena sintaksine bendrybe. Tolesnis neiginio genityvo plitimas pastebimas Vakarų finų kalbų areale.

7. Abliatyvinė (atskirties) reikšmė, taip pat paveldėta iš indoeuropiečių bendrijos laikų, lietuvių kalboje yra silpniau išsilaikiusi negu partityvinė. Jos lokalinis pobūdis aiškus sintaksiniais archaizmais virtusiose konstrukcijose su judėjimo ir artimų reikšmių veiksmažodžiais, tačiau ir šioje pozicijoje genityvas dažniausiai eina su prielinksniais. Dėl toli pažengusio desemantizacijos proceso atskirtį reiškę genityvai daugeliu atvejų yra virtę tiesiogiai nuo veiksmažodžių *bijóti, véngti, sáugotis, kratýtis, liáutis* ir pan. priklausomais papildiniais. Dabartinės kalbos požiūriu jie pritampa prie partityvinės kilmės genityvų, siejamų su laukimą, norą, siekimą, ieškojimą reiškiančiais veiksmažodžiais. Tuo būdu lietuvių (kaip ir latvių kalboje) susiformavo atskira papildinio genityvą valdančių veiksmažodžių grupė.

SUTRUMPINIMAI

BRB – *Biblia tatai esti Wissas Schwentas Raschtas* Lietuwischkai pergulditas per Janą BRETKUNĄ... Karaliacziuie (1579–1590) (cit. iš rankraščio fotokopijos).

BRP – *Postilla tatai esti Trumpas ir prastas ischguldimas Evangeliu*... Per Jana BRETKUNA... Karaliaucziuie... 1591.

BW – BARONS, Kr. un WISSENDORFFS, H. *Latwju dainas* 1–6, Jelgawā un Petrogradā, 1894–1915.

DON – Kristijono Donelaičio raštai: PL – Pavasario linksmybės, VD – Vasaros darbai, RG – Rudens gėrybės, ŽR – Žiemos rūpesčiai, PP – Pričkaus pasaka, LG – Lapės ir gandro čėsnis; skaičiai žymi eilutes.

DŪNŽ – VITKAUSKAS, V. *Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas*, Vilnius, 1976.

LB – *Biblia / das ist die gantze Heilige Schrifft* Deudsch. Mart. Luth. Wittenberg 1549 etc. (cit. pagal Weimaro leid.).

LE – *Enchiridion*. Der kleine Catechismus fur die gemeine Pfarher und Prediger, Mart. LU. Gedruckt zu Wittenberg, 1531 etc. (cit. pagal Weimaro 1910 m. leid.).

LKT – *Lietuvių kalbos tarmės*. Chrestomatija, red. E. GRINAVECKIENĖ, K. MORKŪNAS, Vilnius, 1970.

LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–19, red. J. BALČIKONIS, J. KRUOPAS, K. ULVYDAS, V. VITKAUSKAS, 1941–1999.

LP – LERCHIS-PUSCHKAITIS, A. *Latweeschu tautas teikas un pasakas* 1–7, Rīgā, 1891–1896.

MCH – MICHELINI, G. *Martyno Mažvydo raštai ir jų šaltiniai*, Vilnius, 2000. (Skaičiai žymi knygos puslapius, kuriuose pateikti cituojamų vietų šaltiniai.)

MG – *Anfangs-Gründe einer Littauischen Sprach-lehre*... von Christian Gottlieb MIELCKE ... Königsberg, 1800.

N – *Novum Testamentum graece et latine*... curavit Eberhard NESTLE, Stuttgart, [6]1921.

RP – *Swiętych słow á spraw Pánskich ... Kroyniká álbo Postillá* ... 1556 (M. Rejaus postilė, cit. iš LMA bibliotekoje esančio originalo).

RPS – *Psalteras Dowido*... per k. Jona REHSA... su pilnaste atnaujintas... Karaliautzoje... 1625 (cit. iš VU bibliotekos fotokopijos).

SC – *Compendium Grammaticæ Lithvanicæ* Theophili SCHULTZENS... Regiomonti... 1673 (cit. iš Sapūno ir Šulco gramatikos, par. K. Eigminas, Vilnius, 1997).

[3]W – *Postilla Catholicka Mnieysza*... Przez D. IAKVBA WVYKA... W Krakowie... 1590 (J. Wujeko *Mažosios postilės* 3 leidimas, cit. iš Jogailos universiteto Krokuvoje egzemplioriaus fotokopijos).

WP – *Ischguldimas Evangeliv per wisvs Mettvs* ... 1573 (anoniminė Wolfenbüttelio postilė, cituojama iš V. Gaigalaičio paskelbtų ištraukų (Gaigalat 1900) ir J. Karaciejaus 1995 m. leidimo atsižvelgiant į J. Gelumbeckaitės (2000) taisymus).

Kitų šaltinių ir vietų vardų sutrumpinimai tokie pat kaip LKŽ ir Ulvydas, red. (1965–1976). Tarmių pavyzdžiai, žymimi tik LKŽ sutrumpinimais, yra paimti iš didžiojo *Lietuvių kalbos žodyno* spausdintų tomų ir Lietuvių kalbos institute esančios kartotekos.

LITERATŪRA

AMBRAZAS, V. 1978: Lietuvių kalbos vardininko su dalyviu (nominativus cum participio) struktūra ir raida. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 18, 7–67.

AMBRAZAS, V. 1979: *Lietuvių kalbos dalyvių istorinė sintaksė*, Vilnius: Mokslas.

AMBRAZAS, V. 1995: Lietuvių kalbos bendraties konstrukcijų raida. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 33, 74–109.

AMBRAZAS, V., red. 1997: *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, 3 leid., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

BALKEVIČIUS, J. 1963: *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė*, Vilnius: Mintis.

BEHAGHEL, O. 1923: *Deutsche Syntax* 1, Heidelberg: Winter.

BENVENISTE, E. 1962: Pour l'analyse des fonctions casuelles: le génitif latin. *Lingua* 11, 10–18.

BERGMANE, A. e.a., red. 1959, 1962: *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika* 1–2, Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība.

BORKOVSKIJ, V. I. 1968: *Сравнительно-исторический синтаксис восточнославянских языков. Типы простого предложения*, Москва: Наука.

BORKOVSKIJ, V. I., red. 1968: *Сравнительно-исторический синтаксис восточнославянских языков. Члены предложения,* Москва: Наука.

BORKOVSKIJ, V. I., KUZNECOV, P. S. 1965: *Историческая грамматика русского языка*, Москва: Наука.

BRUGMANN, K. 1911: *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen* 2, Strassburg: Trübner.

BULYGINA, T. V. 1959: О сочетаниях с родительным падежом в современном литовском литературном языке. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 2, 90–108.

CHANTRAINE, P. 1953: *Grammaire homérique* 2. Syntaxe, Paris: Klincksieck.

CHODOVA, K. I. 1980: *Простое предложение в старославянском языке*, Москва: Наука.

CORBETT, G.G. 1986: The use of the Genitive or Accusative for the Direct Object of Negated Verbs in Russian: A Bibliography. Brecht, R.D., Levin, J.S., eds., *Case in Slavic*, Columbus, Ohio: Slavica Publishers, 361–372.

DE BOEL, G. 1988: *Goal Accusative and Object Accusative in Homer. A Contribution to the Theory of Transitivity*, Brussel: Paleis der Academien.

DELBRŪCK, B. 1893: *Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen* 1, Strassburg: Trübner.

DESNICKAJA, A. V. 1984: *Сравнительное языкознание и история языков*, Ленинград: Наука.

ENDZELĪNS, J. 1951: *Latviešu valodas gramatika*, Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.

ENDZELĪNS, J., MŪLENBACHS, K. 1928: *Latviešu gramatika*, Rīga: Valters un Rapa.

EULER, W. 1999: Das Supinum in Lateinischen und Baltisch-Slawischen und der altindische Infinitiv. Fragen zu deren indogermanischen Grundlagen. *Res Balticae* 5, 41–57.

FRAENKEL, E. 1925: Zur baltoslavischen Grammatik. *Kuhns Zeitschrift* 53, 36–65.

FRAENKEL, E. 1947: *Sprachliche, besonders syntaktische Untersuchung des kalvinistischen litauischen Katechismus des Malcher Pietkiewicz von 1598*, Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht.

FRAENKEL, E. 1928: *Syntax der litauischen Kasus*, Kaunas: Valstybės spaustuvė.

GAIGALAT, W. 1900: Die Wolfenbütteler litauische postillenhandschrift aus dem jahre 1573. *Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft* 5, 1–57; 117–165; 231–247.

GĀTERS, A. 1993: *Lettische Syntax. Die Dainas*, hrsg. von Hildegard Radtke, Frankfurt a. M., Berlin e.a.: Peter Lang.

GELUMBECKAITĖ, J. 1999: *Die Verwendung von Kasus- und Präpositionalkonstruktionen in Jonas Bretkūnas' Übersetzung des Lukasevangeliums*, Zusammenfassung der Doktordissertation, Vilnius.

GELUMBECKAITĖ, J. 2000: Wolfenbüttelio postilė, parengė J. Karaciejus, Vilnius: Žara, 1995. *Archivum Lithuanicum* 2, 173–194.

GIRDENIS, A. , ŽULYS, V. 1973: [Rec.], Lietuvių kalbos gramatika 1 (1965), 2 (1971). *Baltistica* 9(2), 203–214.

GIVÓN, T. 1984: *Syntax. A. Functional-Typological Introduction* 1, Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.

GRENDA, Č. 1979: Apibrėžtumo / neapibrėžtumo požymių opozicija veiksmažodžių konstrukcijose su daiktavardžiu. *Kalbotyra* 30(1), 32–37.

GUCHMAN, M. M. 1958: *Готский язык*, Москва: Издательство литературы на иностранных языках.

HAUDRY, J. 1977: *L'emploi des cas en védique*, Lyon: Editions l'Hermes.

HAUSENBLAS, K. 1958: *Vývoj předmětového genitivu v češtině,* Praha: Československá Akademie Věd.

HIRT, H. 1934: *Indogermanische Grammatik* 6. Syntax I. Syntaktische Verwendung der Kasus und der Verbalformen, Heidelberg: Winter.

HOFMANN, J.B., SZANTYR, A. 1972: *Lateinische Syntax und Stilistik*, München: Beck.

HUMBERT, J. 1954: *Syntaxe grecque*, Paris: Klincksieck.

JABLONSKIS, J. 1935: *Jablonskio raštai* 4, red. J. Balčikonis, Kaunas: Švietimo ministerijos leidykla.

JABLONSKIS, J. 1957: *Rinktiniai raštai* 1, red. J. Palionis, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

KAZLAUSKAS, J. 1968: *Lietuvių kalbos istorinė gramatika*, Vilnius: Mintis.

KOPTJEVSKAJA-TAMM, M., WÄLCHLI, B. spausd. The Circum-Baltic languages: an areal-typological approach. Dahl, Ö., Koptjevskaja-Tamm, M. (eds.) *The Circum-Baltic Languages : Their Typology and Contacts*, Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.

KRAHE, H. 1972: *Grundzüge der vergleichenden Syntax der indogermanischen Sprachen*, Hrsg. von W. Meid, H. Schmeja, Innsbruck: Institut für Vergleichende Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.

KURYŁOWICZ J. 1949: Le problème du classement des cas. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 9, 20–43.

KURYŁOWICZ, J. 1964: *The Inflectional Categories of Indo-European*, Heidelberg: Winter.

KURYŁOWICZ, J. 1964a: On methods of internal reconstruction. *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists, Cambridge Mass. August* 27–31, 1962, La Haye: Mouton, 9–31.

KURYŁOWICZ, J. 1977: Problèmes de linguistique indo-européenne. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum.

KURZOVÁ, H. 1993: *From Indo-European to Latin. The evolution of a morphosyntactic type*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.

LABUTIS, V. 1994: *Lietuvių kalbos sintaksė* 1, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

LABUTIS, V. 1994a: *Lietuvių kalbos sintaksė* 2, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

LARSSON, L.-G. 1983: *Studien zum Partitivgebrauch in den ostseefinnischen Sprachen,* Uppsala. (Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Uralica et Altaica Upsaliensia, 15.)

LEBEDYS, J. 1977: *Senoji lietuvių literatūra*, Vilnius: Mokslas.

LEPIKA, M. 1954: Par objektu pie noliegta transitīva verba latviešu literārajā valodā. *Valodas un literatūras institūta raksti* 3, 5–45.

LOCKWOOD, W. B. 1968: *Historical German Syntax*. Oxford: Clarendon Press.

MAŽIULIS, V. 1970: *Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai (Deklinacija),* Vilnius: Mintis.

MEILLET, A. 1934: *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes*, Paris: Hachette.

MEILLET, A., VENDRYES, J. 1952: *Traité de grammaire comparée des langues classiques*, Paris: Champion.

MIKLOSICH, F. 1868–1874: *Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen*, Wien: Wilhelm Braumüller.

MOROZOVA, S. E. 1968: Родительный падеж. *Сравнительно-исторический синтаксис восточнославянских языков. Члены предложения*, Борковский, ред., 1968, 151–178.

NEUMANN, G. 1960: Zeitangebende Parenthesen im Hethitischen. Hartmann, H. und Neumann, H. Hrsg., *Indogermanica. Festschrift für W. Krause*, Heidelberg: Winter, 138–140.

OGINSKIENĖ, E. 1979: Galininko vartojimas vietoj neiginio kilmininko. *Kalbos kultūra* 35, 25–31.

OTRĘBSKI, J. 1934: *Wschodniolitewskie narzecze twereckie* 1, Kraków: Polska Akademja Umiejętności.

PALIONIS, J. 1967: *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, Vilnius: Mintis.

PALIONIS, J. 1974: Supino vartojimas XVI–XVII a. lietuvių rašto paminkluose. *Baltistica* 10(2), 143–148.

PAULAUSKIENĖ, A. 1989: *Gramatinės lietuvių kalbos vardažodžių kategorijos*, Vilnius: Mokslas.

PEŠKOVSKIJ, A. M. 1956: *Русский синтаксис в научном освещении*, Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство.

PIROČKINAS, A. 1986: *Jono Jablonskio kalbos taisymai*, Kaunas: Šviesa.

PIROČKINAS, A. 1972: Dėl kilmininko ir galininko su bendratimi vartojimo tikslo aplinkybei reikšti. *Baltistica* 1 priedas, Vilnius, 131–134.

POTEBNJA, A. A. 1958: *Из записок по русской грамматике* 1–2, Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство.

RENOU, L. 1952: *Grammaire de la langue védique*, Lyon–Paris: IAC.

RENOU, L. 1965: Remarques générales sur la phrase védique. *Symbolae linguisticae G. Kuryłowicz*, Wrocław–Warszawa–Kraków, 230–234.

SCHMALSTIEG, W. R. 1987: *A Lithuanian Historical Syntax*, Columbus, Ohio: Slavica Publishers.

SCHWYZER, E., DEBRUNNER, A. 1975: *Griechische Grammatik* 2. Syntax und syntaktische Stilistik, München: Beck.

SENKUS, J. 1959: Kai kurie ryškesnieji linksnių vartojimo atvejai pazanavykio kapsų tarmėje. *Mokslų akademijos darbai*, A ser. 2(7), 177–188.

SENN, A. 1966: *Handbuch der litauischen Sprache* 1. Grammatik, Heidelberg: Winter.

SIRTAUTAS, V., GRENDA, Č. 1988: *Lietuvių kalbos sintaksė*, Vilnius: Mokslas.

SLIŽIENĖ, N. 1994: *Lietuvių kalbos veiksmažodžių junglumo žodynas* 1, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

SOMMER, F. 1925: *Vergleichende Syntax der Schulsprachen*, Leipzig, Berlin: Teubner.

SPEYER, J. S. 1896: *Vedische und Sanskrit-Syntax*, Strassburg: Trübner.

STANG, Ch. S. 1966: *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*, Oslo, Bergen, Tromsö: Universitetsforlaget.

STANISLAV, J. 1973: *Dejiny slovenského jazyka* 4. Syntax 1, Bratislava: Vydavatel'stvo Slovenskej Akadémie Vied.

ŠUKYS, J. 1996: Dėl neiginio ir tikslo kilmininkų K. Donelaičio 'Metuose'. *Kalbos kultūra* 68, 49–56.

ŠUKYS, J. 1998: *Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartosena ir normos*, Kaunas: Šviesa.

ŠVAMBARYTĖ, J. 1996: Apibrėžtumas ir neapibrėžtumas bei jų raiška. *Kalbos kultūra* 68, 39–48.

ŠVAMBARYTĖ, J. 1998: Objekto galininko ir kilmininko linksnių kaita prie neiginio J. Basanavičiaus publikuotuose pasakojamosios tautosakos rinkiniuose. *Lituanistica* 3(35), 59–82.

TIMBERLAKE, A. 1986: Hierarchies in the Genitive of Negation. Brecht R.D., Levine J.S. (eds.). *Case in Slavic*, Columbus, Ohio: Slavica Publishers, 338–359.

ULVYDAS, K. 1964: Vienaskaitos kilmininko prieveiksmėjimas ir prieveiksmiai su formantais *-(i)o, -(i)os, -ės* dabartinėje lietuvių kalboje. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 7, 11–46.

ULVYDAS, K., red. 1965, 1971, 1976: *Lietuvių kalbos gramatika,* 1. Fonetika ir morfologija, 2. Morfologija, 3. Sintaksė. Vilnius: Mintis (1–2), Mokslas (3).

VAILLANT, A. 1977: *Grammaire comparée des langues slaves* 5, Paris: Klincksieck.

VALIULYTĖ, E. 1995: Sintaksinė laiko raiška. *Lituanistica* 2(22), 68–81.

VALIULYTĖ, E. 1995: *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksiniai sinonimai.* Vietos, laiko ir priežasties raiška, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

VEČERKA, R. 1958: Střídaní zaporového genitivu se zaporovým akuzativem v staroslověnštině. *Studie ze slovanské jazykovědy*. K 70 narozeninám Františka Trávníčka, Praha: Státní Pedagogické Nakladatelství, 185–200.

VIDUGIRIS, A. 1994: Dėl laiko kilmininko vartojimo lietuvių kalbos tarmėse. *Baltistica* 29(1), 60–64.

VONDRÁK, W. 1928: *Vergleichende slavische Grammatik*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.

ZINKEVIČIUS, Z. 1966: *Lietuvių dialektologija*, Vilnius: Mintis.

Vytautas Ambrazas
Lietuvių kalbos institutas
Antakalnio g. 6, 2055 Vilnius, Lietuva
vytamb@ktl.mii.lt

Gauta 2001 05 01